

Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kitaplar Serisi No. 170

Kuzey Kıbrıs'ın Kurbağa ve Sürüngenleri Amphibians and Reptiles of Northern Cyprus

(I. Baskı, 1st Edition)

Prof. Dr. Mehmet K. ATATÜR

Yrd. Doç. Dr. Bayram GÖÇMEN

Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü
Zooloji - Hidrobiyoloji Anabilim Dallarına 35100 Bornova-İzmir

**EGE ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
BORNOVA-İZMİR
2001**

Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kitaplar Serisi No. 170

Kuzey Kıbrıs'ın Kurbağa ve Sürüngenleri
Amphibians and Reptiles of Northern Cyprus

(I. Baskı, 1st Edition)

Prof. Dr. Mehmet K. ATATÜR

Yrd. Doç. Dr. Bayram GÖÇMEN

Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü
Zooloji - Hidrobiyoloji Anabilim Dalları 35100 Bornova-İzmir

EGE ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
BORNOVA-İZMİR
2001

ISBN 975-483-486-5

*Bu eseri herpetolojiye bize sevdiren ve yıllarca hocalığını yapan, anabilim
dalmızın Kurucusu, Türkiye'nin ilk Herpetolođu
Saygıdeğer Hocamız Prof. Dr. Muhtar BAŞOĞLU'na (1913-1981)
ithaf ediyoruz.*

*This publication is dedicated to the memory of our beloved teacher,
Prof. Dr. Muhtar BAŞOĞLU (1913-1981), the founder of
modern herpetology in Turkey.*

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasının en önemli gündemini oluşturan “çevre” dünyada mevcut olan tüm değerleriyle korunması gereken bir bütündür. Bu bütünün en önemli parçalarından olan bitki ve hayvan varlıklarımızı korumak, bu canlı türlerin çoğalmalarını ve gelişmelerini sağlamak hepimizin en önemli görevleri arasındadır. Bu düşüncelerle, çevrenin korunması ve çevre duyarlılığının artırılmasında olumlu katkı sağlayan herkesi kutluyor, tüm canlılarla birlikte sağlıklı ve temiz bir dünyada yaşamak dileği ile sevgi ve saygılarımızı sunuyoruz.

Bu kitapçık, doğal zenginlikleri ile adeta bir doğa cenneti olan ve 3 büyük kıta; Avrupa, Asya ve Afrika arasında bir geçit bölgesi oluşturan Kıbrıs Adası'nda yaşayan kurbağa ve sürüngen türlerini yerli ve yabancı doğa severlere, keza bu konuda çalışan bilimcilere tanıtmak amacı ile hazırlanmıştır.

Ada'da 3 kuyruksuz kurbağa (Anura), 3 kaplumbağa (Testudinata), 11 kertenkele (Lacertilia) ve 10 yılan (Ophidia) türü yaşamaktadır. Toplam 27 kurbağa (Amphibia) ve sürüngen (Reptilia) türü renkli fotoğrafları ile kısaca tanıtılmıştır. Bu eser 1989-95 yılları arasında yapılan bir çalışma (Göçmen *et al.*, 1996a), Böhme & Wiedl (1994), Baran & Atatür (1998) ve son zamanlarda Ada'da gerçekleştirilen diğer çalışmalar esas alınarak oluşturulmuştur. Eserde izlenen sıra şu şekildedir; Türün Latince ismi (koyu ve italik), yanında türü bilim dünyasına ilk tanıtan kişinin ismi ve türü adlandırma tarihi (eğer "cins" ismi sonradan değiştirilmiş ise yazar adı ve tarih parantez içinde), hemen yanında yine parantez içinde türün Türkçe ismi ve eğer mevcutsa yerel ismi, altında koyu başlıklar halinde tanımlama, habitat ve biyolojik özellikler ve dağılışı verilmiştir.

Bu kitapçıkta yer alan bazı fotoğrafları çeken kişilere ve kitapçığın hazırlanmasında emeği geçen herkese ve bilhassa Ege Üniversitesi Basımevi personeline teşekkürlerimizi sunarız.

FOREWORD

"Environment", which is one of the major issues on the top of the agenda of today's world, is an integrated concept that should be protected along with the other existing values of our world. Protecting an important part of the environment, our fauna and flora, and providing the means for the natural propagation of these species are some of our most important missions. In this respect, we congratulate everyone who have contributed to the conservation of the environment and we extend our regards with the hope to live in a healthy and clean world together with its entire living organisms.

The aim of this booklet is to introduce the amphibian and reptilian fauna of a nature heaven, Cyprus Island (a transition zone between three continents: Asia, Europe and Africa), to the native and foreign nature lovers, and also to help scientists studying on this field.

3 frog and toad species (Anura), 11 lizards (Lacertilia), 3 turtles (Testudinata) and 10 snakes (Ophidia) inhabit the island. All of the 27 reptile and amphibian species are represented with colour photos and short descriptions. The information within is mainly based on the work of Göçmen *et al.* (1996), conducted in the years 1989-95, Böhme & Wiedl (1994), Baran & Atatür (1998) and also other recent studies on the herpetofauna of Cyprus. The scientific names are given in bold italic, followed by the name of the author of the species together with the date of naming (the last two are given in parentheses if the original genus name is changed); the following words give the name in English, with the local name in parentheses (if any), followed in the next lines with identification, habitat and other biological features, and its distribution.

We acknowledge with gratitude everyone who took some of the photos used in our text, also those persons who took part in the publication of this booklet.

Bornova - October 18th, 2000

M.K.A.-B.G.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. KURBAĞALARIN GENEL ÖZELLİKLERİ	2
3. KURBAĞALARIN ÇEVREYLE İLİŞKİLERİ	3
4. SÜRÜNGENLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ	4
5. SÜRÜNGENLERİN ÇEVREYLE İLİŞKİLERİ	6
6. İNSANLAR VE KURBAĞA-SÜRÜNGENLER	8
7. KIBRIS'TAKİ KURBAĞALAR	10
7.1. Familya: Bufonidae	
<i>Bufo viridis</i> Laurenti, 1768 (Gece Kurbağası)	10
7.2. Familya: Hylidae	
<i>Hyla savignyi</i> Audoin, 1827 (Yeşil Kurbağa)	10
7.3. Familya: Ranidae	
<i>Rana ridibunda</i> Pallas, 1771 (Ova Kurbağası, Bataklık Kurbağası)	11
8. KIBRIS'TAKİ KAPLUMBAĞALAR	12
8.1. Familya: Bataguridae	
<i>Mauremys caspica</i> (Gmelin, 1774) (Çizgili Kaplumbağa)	12
8.2. Familya: Cheloniidae	
<i>Caretta caretta</i> (Linnaeus, 1758) (Deniz Kaplumbağası)	12
<i>Chelonia mydas</i> (Linnaeus, 175) (Çorba Kaplumbağası)	13
9. KIBRIS'TAKİ KERTENKELELER	13
9.1. Familya: Gekkonidae	
<i>Cyrtopodion kotschy</i> (Steindachner, 1870) (İnce Parmaklı Keler)	13
<i>Hemidactylus turcicus</i> (Linnaeus, 1758) (Geniş Parmaklı Keler, "Mişaro")	14
9.2. Familya: Agamidae	
<i>Laudakia stellio</i> (Linnaeus, 1758) (Dikenli Keler, "Gurkuda")	14
9.3. Familya: Chamaeleontidae	
<i>Chamaeleo chamaeleon</i> (Linnaeus, 1758) (Bukalemun, "Hamolyo, Burnukapan") ...	15
9.4. Familya: Lacertidae	
<i>Acanthodactylus schreiberi</i> Boulenger, 1918 (Tarak Parmaklı Kertenkele)	15

<i>Lacerta troodica</i> Werner, 1936 (Troodos Kertenkelesi)	16
<i>Ophisops elegans</i> Ménériés, 1832 (Tarla Kertenkelesi, Yılan Gözlü Kertenkele)	17
9.5. Familya: Scincidae	
<i>Ablepharus budaki</i> Göçmen, Kumlutaş & Tosunoğlu, 1996 (Kıbrıs İnce Kertenkelesi) 18	
<i>Chalcides ocellatus</i> (Forsskal, 1775) (Benekli Kertenkele, "Bizaska")	18
<i>Eumeces schneideri</i> (Daudin, 1802) (Sarı Kertenkele)	19
<i>Mabuya vittata</i> (Olivier, 1804) (Şeritli Kertenkele)	19
10. KIBRIS'TAKİ YILANLAR	20
10.1. Familya: Typhlopidae	
<i>Typhlops vermicularis</i> Merrem, 1820 (Kör Yılan)	20
10.2. Familya: Colubridae	
<i>Coluber jugularis</i> Linnaeus, 1758 (Kara Yılan)	21
<i>Coluber cypriensis</i> Schätti, 1985 (Kıbrıs Kırbac Yılanı)	21
<i>Coluber najadum</i> (Eichwald, 1831) (İnce Yılan, "Ok Yılanı")	22
<i>Coluber nummifer</i> Reuss, 1834 (Sikkeli Yılan)	22
<i>Eirenis modestus</i> (Martin, 1838) (Uysal Yılan)	23
<i>Natrix natrix</i> (Linnaeus, 1758) (Yarı Sucul Yılan)	23
<i>Telescopus fallax</i> (Fleischmann, 1831) (Kedi Gözlü Yılan)	24
<i>Malpolon monspessulanus</i> (Hermann, 1804) (Çukur Başlı Yılan, "Sarı Yılan")	25
10.3. Familya: Viperidae	
<i>Vipera lebetina</i> (Linnaeus, 1758) (Koca Engerek, "Batsallı, Sağır Yılan")	25
11. LEVHALAR	52
12. KAYNAKLAR	60
13. DİZİN	63

CONTENTS

1. INTRODUCTION	27
2. GENERAL CHARACTERISTICS OF AMPHIBIANS	28
3. RELATIONS OF AMPHIBIANS WITH THE ENVIRONMENT	29
4. GENERAL CHARECTERISTICS OF REPTILES	29
5. RELATIONS OF REPTILES WITH THE ENVIRONMENT	33
6. HUMANS VERSUS AMPHIBIANS & REPTILES	33
7. AMPHIBIANS IN CYPRUS	35
7.1. Family: Bufonidae	
<i>Bufo viridis</i> Laurenti, 1768 (Green Toad)	35
7.2. Family: Hylidae	
<i>Hyla savignyi</i> Audoin, 1827 (Green Frog)	36
7.3. Family: Ranidae	
<i>Rana ridibunda</i> Pallas, 1771 (Marsh Frog)	36
8. TURTLES IN CYPRUS	37
8.1. Family: Bataguridae	
<i>Mauremys caspica</i> (Gmelin, 1774) (Caspian Turtle, Stripe-necked Turtle)	37
8.2. Family: Cheloniidae	
<i>Caretta caretta</i> (Linnaeus, 1758) (Loggerhead Turtle)	38
<i>Chelonia mydas</i> (Linnaeus, 1758) (Green Turtle)	38
9. LIZARDS IN CYPRUS	39
9.1. Family: Gekkonidae	
<i>Cyrtopodion kotschy</i> (Steindachner, 1870) (Kotschy's Gecko)	39
<i>Hemidactylus turcicus</i> (Linnaeus, 1758) (Turkish Gecko, "Mischaro")	39
9.2. Family: Agamidae	
<i>Laudakia stellio</i> (Linnaeus, 1758) (Spiny Lizard)	40
9.3. Family: Chamaeleontidae	
<i>Chamaeleo chamaeleon</i> (Linnaeus, 1758) (Mediterranean Chameleon, "Hamolyo")	40
9.4. Family: Lacertidae	
<i>Acanthodactylus schreiberi</i> Boulenger, 1918 (Fringe-toed Lizard)	41

<i>Lacerta troodica</i> Werner, 1936 (Troodos Lizard)	42
<i>Ophisops elegans</i> Ménériés, 1832 (Snake-eyed Lizard, Field Lizard)	43
9.5. Family: Scincidae	
<i>Ablepharus budaki</i> Göçmen, Kumlutaş & Tosunoğlu, 1996 (Budak's Snake-eyed Skink) 43	
<i>Chalcides ocellatus</i> (Forsskal, 1775) (Ocellated Skink, "Bizaska")	44
<i>Eumeces schneideri</i> (Daudin, 1802) (Schneider's Skink)	45
<i>Mabuya vittata</i> (Olivier, 1804) (Banded Skink)	45
10. SNAKES IN CYPRUS	
10.1. Family: Typhlopidae	
<i>Typhlops vermicularis</i> Merrem, 1820 (Worm Snake)	46
10.2. Family: Colubridae	
<i>Coluber jugularis</i> Linnaeus, 1758 (Large Whip Snake)	46
<i>Coluber cypriensis</i> Schätti, 1985 (Cyprus Whip Snake)	47
<i>Coluber najadum</i> (Eichwald, 1831) (Dahl's Whip Snake, "Arrow Snake")	47
<i>Coluber nummifer</i> Reuss, 1834 (Coin Snake)	48
<i>Eirenis modestus</i> (Martin, 1838) (Dwarf Snake)	49
<i>Natrix natrix</i> (Linnaeus, 1758) (Grass Snake)	49
<i>Telescopus fallax</i> (Fleischmann, 1831) (Cat Snake)	50
<i>Malpolon monspessulanus</i> (Hermann, 1804) (Montpellier Snake, "Yellow Snake") .	50
10.3. Family: Viperidae	
<i>Vipera lebetina</i> (Linnaeus, 1758) (Blunt-nosed Viper, "Batsalli, Deaf Snake")	51
11. PLATES	52
12. REFERENCES	60
13. INDEX	63

1. GİRİŞ

Kıbrıs'ın herpetofaunası hakkında bilhassa son yıllarda giderek artacak şekilde yapılan çalışmalarda (Schmidtler, 1984; Schätti, 1985; Osenege, 1989; Schätti & Sigg, 1989; Wiedl & Böhme, 1992; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a) Kıbrıs için endemik olan yeni bir yılan türü, ***Coluber cypriensis*** (Schätti, 1985) ve yeni bir kertenkele türü, ***Ablepharus budaki*** (Göçmen *et al.*, 1996b) tanımlanmıştır. Ayrıca ***Telescopus fallax***, ***Vipera lebetina*** ile ***Natrix natrix***' in taksonomik durumunun problemlili olduğu, ***Bufo viridis***'in ise subspeciesif durumunun belli olmadığı belirtilmiştir. Kıbrıs'taki ***Rana ridibunda*** örneklerinin İsrail'den tanımlanan yeni bir tür, ***R. levantina*** olduğu da belirtilmiştir (Schneider *et al.*, 1992; Böhme & Wiedl, 1994). Başoğlu ve Baran (1977) tarafından Kıbrıs'taki ***Chamaeleo chamaeleon*** popülasyonlarının nominat alttüre ait olduğu belirtilmiş olmasına rağmen, Böhme ve Wiedl (1994) Ada'daki popülasyonun Doğu Akdeniz'li bir form olan ***C. c. relicticrista*** alt türü ile temsil edildiğini belirtmişlerdir. Aynı çalışmada Kıbrıs'taki ***Ophisops elegans*** popülasyonunun Hatay (G. D. Anadolu) popülasyonuna benzediği vurgulanmıştır.

Budak ve Göçmen (1995) tarafından Kıbrıs'taki ***Lacerta laevis*** popülasyonunun düşük bir olasılıkla da olsa iki ayrı popülasyon halinde olabileceği belirtilmiştir. Aynı araştırmacılar Kuzey Kıbrıs ***L. laevis*** popülasyonunun Adana ve Mersin civarındaki nominat ırk, ***L. laevis laevis*** örneklerinden (Budak, 1976) bazı önemli morfolojik karakterler bakımından ayrıldığını ve Werner (1936)' in vermiş olduğu diagnostik karakterler ile iki popülasyonun ayırt edilemeyeceğini ortaya koymuşlardır. Böylelikle Osenege (1989) ile Schätti ve Sigg (1989) 'in bu konudaki süphelerini doğrulamışlardır. Budak ve Göçmen (1995) ayrıca saptanan farklılıkların tür düzeyinde olabileceğini ifade etmişler ve belki de Kıbrıs popülasyonunun ***L. troodica*** şeklinde tür düzeyine çıkartılabileceğini söylemişlerdir. 1999'da yapılan serolojik bir çalışma (Tosunoğlu *et al.*, 1999) ile Ada'daki ***Lacerta*** popülasyonunun kesin olarak farklı bir tür olduğu ve ***L. troodica*** olarak isimlendirilmesi gerektiği açığa çıkartılmıştır. Dolayısı ile bu tür de Kıbrıs'ın endemik türleri arasına girmiştir.

Ada'da yaşayan ***Ablepharus*** popülasyonu ise uzun yıllar komşu ana karalarda yaşayan ırk, ***Ablepharus kitaibelii kitaibelii*** olarak kabul edilmiş, ancak Göçmen *et al.* (1996b) buradaki popülasyonun başka ve yeni bir ırk olduğunu, keza Türkiye ve Ermenistan'da dağılışı gösteren ***A. k. chernovi***'ye benzediğini belirtmişler ve buradaki ırkı ***A. k. budaki*** olarak isimlendirmişlerdir. Schmidtler (1997) daha sonra Türkiye ve Yakın Doğu'yu kapsayan bir bölgede tüm ***Ablepharus***

populasyonlarını gözden geçirmiştir. Kıbrıs'ta bulunan formun ayrı bir tür olduğunu ve akraba ırkların İsrail, Suriye ve Türkiye'de de dağılışı gösterdiğini belirlemiştir. Bu yüzden araştırmacı önceden alttür olarak Göçmen *et al.* (1996b) tarafından tanımlanan **A. k. budakī**'yi, **A. budakī** şeklinde tür düzeyine çıkartmıştır.

Diğer taraftan Kıbrıs'ta soyunun tükenmiş olduğuna inanılan (Schmidtler, 1984; Schätti, 1985; Osenegg, 1989; Schätti & Sigg, 1989) Yarisucul yılan, **Natrix natrix** Güney Kıbrıs'ta üreyebilir bir populasyon halinde yeniden bulunmuş (Wiedl & Böhme, 1992) ve ilk olarak Boulenger (1910) tarafından Ada'dan rapor edilen **Coluber najadum** (İnce Yılan, Ok Yılanı) uzun yıllar sonra yeniden Kuzey Kıbrıs'ta saptanmıştır (Göçmen *et al.*, 1996a).

Herpetofauna ile ilgili kitaplarda amfibi ve sürüngenler birlikte ele alınırlar. Bu eserde de Kıbrıs'ta yaşayan sürüngen ve amfibi türleri birlikte tanıtılmaya çalışılmıştır. Söz konusu iki grubun tanıtıcı genel özellikleri ile bunların çevreyle ilişkileri hakkındaki kısa açıklamalar aşağıda sırasıyla verilmiştir.

2. KURBAĞALARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Amfibiler (kurbağalar), balıklarla sürüngenler arasında yer alan bir omurgalı sınıfıdır. Çünkü bazı özellikleri balıklara, bazı özellikleri de daha üst gruplara benzemektedir. Nitekim embriyoları balık embriyosuna, dört ayaklarının bulunması da kara omurgalılarına benzer. Amfibia Yunanca çift yaşamlı manasındadır. Çünkü kurbağaların bir kısmı kısmen suda, kısmen de karada yaşarlar. Gelişmeleri genellikle suya bağlıdır. Yumurtalarını genellikle suya bırakırlar, larva evreleri de genellikle suda geçer. Karada yaşayanlar da yumurta bırakmak üzere suya giderler. Balıklara benzer atadan meydana geldikleri kabul edilen amfibiler, karada yaşayabilmek için bazı değişiklikler geçirmişlerdir. Örneğin yüzgeçler yerine bacaklar, solungaçlar yerine de akciğerler meydana gelmiştir.

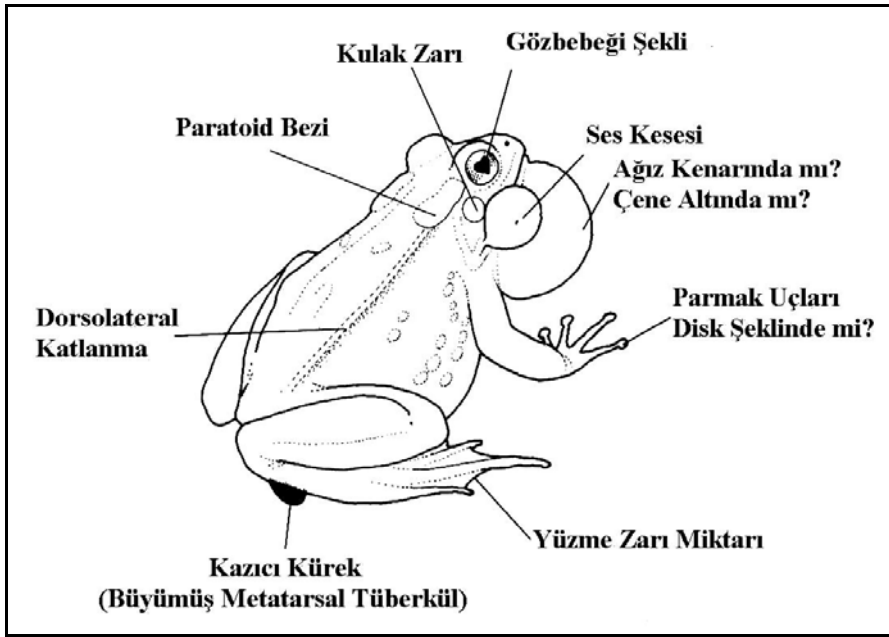
Sudan karaya geçen grup olarak tanınan amfibilerin bazı tipik özellikleri şöyle sıralanabilir. Derileri çıplaktır, yani deride pul, tüy ve kıl gibi yapılar bulunmaz. Derileri bol salgı bezi içerir Bu bezlerin salgıları ile deri devamlı olarak ıslak tutulur. Ayrıca derilerinde zehir etkisi yapan salgı bezleri de mevcuttur (Şekil 1).

Ergin kurbağalar boylarına göre diğer hayvan türlerini yiyerek beslenirler. Böcekler, solucan ve salyangozlar başlıca besinlerini teşkil eder. Larva devresinde kuyruklu kurbağalar etçil, kuyuksuz kurbağalar ise bitkisel besin alırlar. Gelişmeleri genel olarak metamorfozudur,

yani gelişmelerinde bir larva devresi vardır. Metamorfoz devresi türlere, sıcaklık derecesine ve diğer dış şartlara göre uzun veya kısa olabilmektedir.

Kuyruklu kurbağa türlerinin çok canlı renklerde olmasına karşılık, kuyuksuz olanlarda vücut rengi ortama uyum sağlamıştır. Örneğin **Bufo viridis** (Gece Kurbağası) türünün yanından geçerken ancak hayvanın sıçraması sonucunda fark edilmesi mümkündür.

Kurbağa türleri iki faktöre tahammül edemezler. Bunlar kuraklık ve tuzluluktur. Bu nedenle kurbağalar denizlerde bulunamazlar. Yine kurbağalar deri yapıları ve diğer özellikleri nedeniyle kurak yerlerde yaşayamazlar.

Şekil 1. Bir erkek kurbağanın yandan genel görünüşü (Arnold & Burton, 1978'den değiştirilerek).

3. KURBAĞALARIN ÇEVREYLE İLİŞKİLERİ

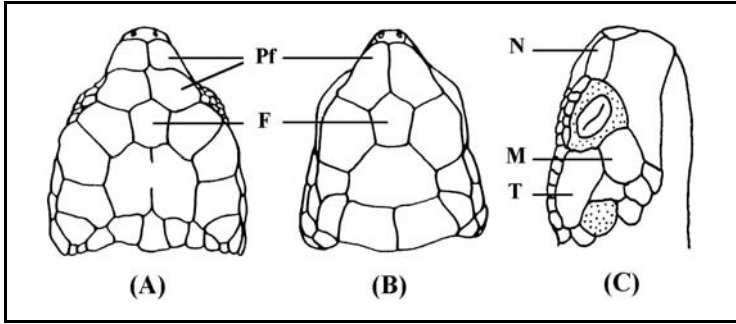
Tabiatta kurbağaların da düşmanları vardır. Bazı kuşlar, su kaplumbağaları, yılanlar, memeli türleri ve büyük tatlı su balıkları kurbağaları yiyerek beslenirler. Bazı böcek türleri de kurbağaların sudaki larvalarına önemli zarar vermektedirler.

Günümüzde birçok hayvan türü için olduğu gibi kurbağaların da en büyük düşmanı insanlardır. Diğer taraftan kurbağalar böceklerle beslendiklerinden, bazı zararlı böceklerin çoğalmasını önledikleri için insanlara yararlı da olurlar. Buna karşılık insanlar kurbağaların doğal dengedeki önemini yeterince kavrayamadıklarından, bilerek veya bilmeyerek kurbağalara önemli

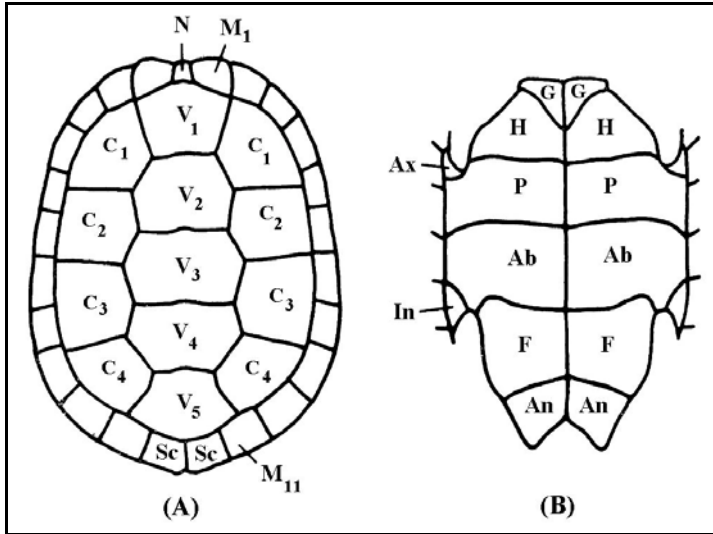
zararlar vermektedirler. Örneğin yaşama ortamları olan sulak alanlar yok edilmektedir. tatlı su sistemleri (nehir veya göller) hızla ve tehlikeli bir şekilde kirlenmektedir. Bu nedenle, kurbağa popülasyonlarının soylarını devam ettirmeleri zorlaşmaktadır.

4. SÜRÜNGENLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

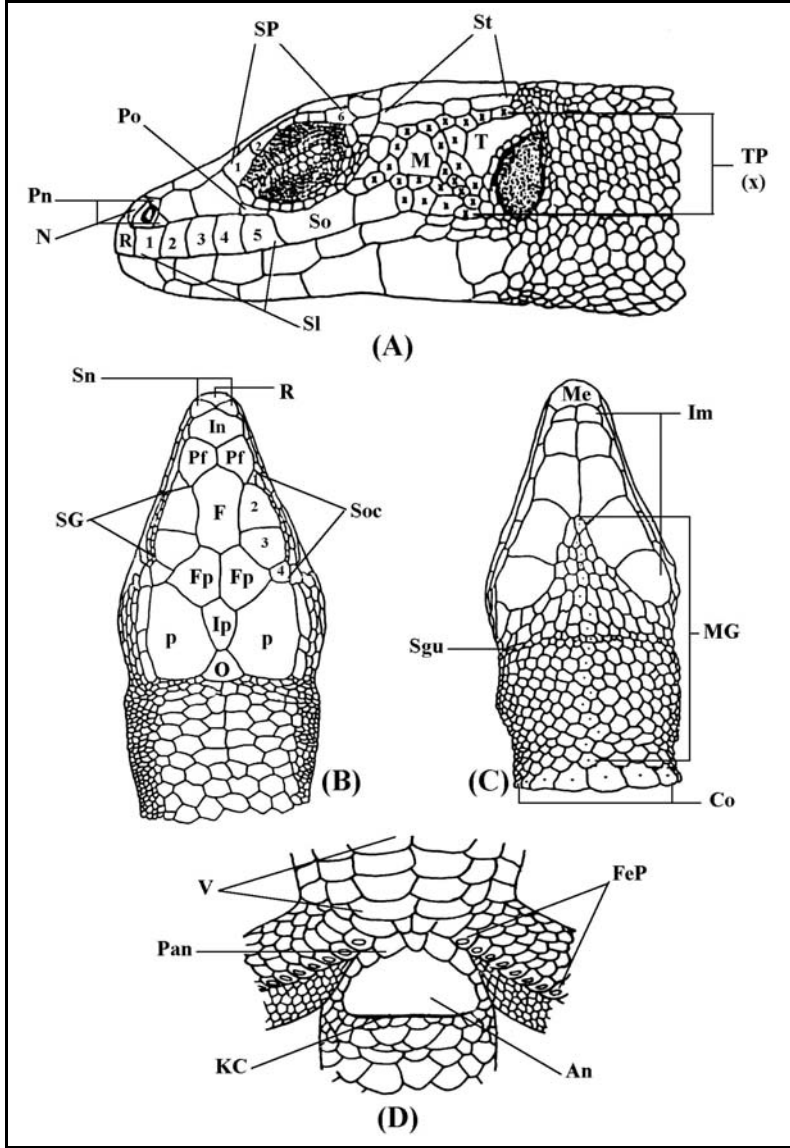
Sürüngenler (Reptilia) amfibilere kuşlar arasında yer alan bir omurgalı grubudur. Kara hayatına uyum sağlamışlardır. Derileri kuru ve derilerinde salgı bezi yok denecek kadar azdır. Derilerinin üstü keratin tabakası ile örtülüdür. Keratin tabaka vücudun değişik yerlerinde pul ve plaklar halinde yapılar teşkil eder (Şekil 2-6). Bu tabaka zaman zaman atılarak yenilenir.

Şekil 2: Kaplumbağada Baş plakları: A,B-Başın üstten, C-Başın yandan görünüşü. Pf: Praefrontale, F: Frontale, N: Nasale, M: Massetericum, T: Tympanicum (Baran & Atatür, 1998; Başoğlu & Baran, 1977'den değiştirilerek).

Şekil 3. Genel bir kaplumbağa şeklinde keratin plakları: A- Üst kabuk (karapas), B- Alt kabuk (plastron) N: Nuchale, V₁-V₅: Vertebralia, C₁-C₄: Costalia, M₁-M₁₁: Marginalia, Sc: Supracaudalia, G: Gulare, H: Humerales, P: Pectorales, Ab: Abdominales, F: Femorales, An: Anales, Ax: Axillares, In: Inguinales (Basoğlu & Baran, 1977'den değiştirilerek).

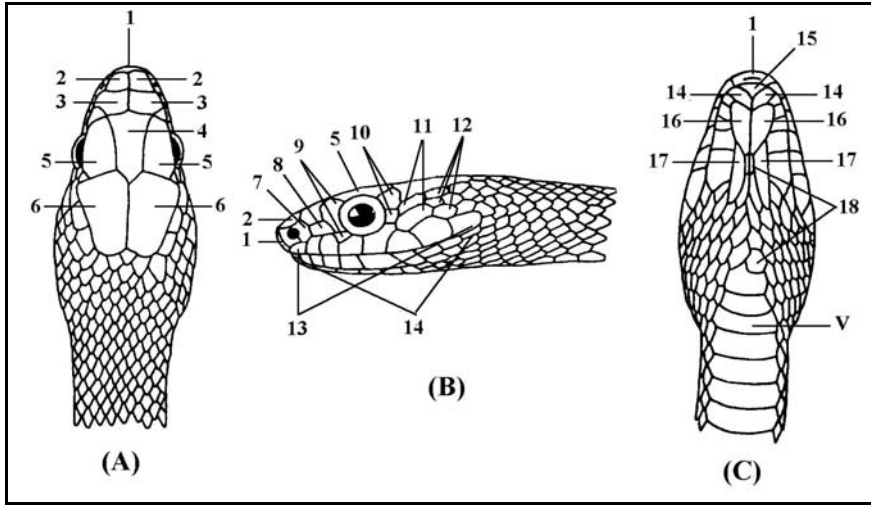

Şekil 4. Kertenkelelerde baş ve karın plakları: A- Yandan, B- Üstten, C-Alttan görünüşü, D-Arka bacak bölgesinin alttan görünüşü. An: Anale, Co: Collaria, F: Frontale, Fp: Frontoparietalia, Im: Inframaxillaria, In: Internasale, Ip: Interparietale, FeP: Femoral Delikler, KC: Kloak Yarığı, L: Loreal Plaklar, M:Massetericum, Me: Mentale, MG: Median Gularia, N: Nasale, O: Occipitale, P: Parietalia, Pan: Preanale, Pf: Praefrontalia, Pn: Postnasalia, Po: Preocularare, R: Rostrale, SG: Supraciliar Granüller, Su: Sulcus Gularis, SI: Supralabialia, Sn: Supranasalia, So: Suboculare, Soc: Supraocularia, SP: Supraciliar Plaklar, St: Supratemporalia, T: Tympanicum, TP: Temporal Pullar, V: Ventralia (Basoglu & Baran, 1977 ve Baran & Atatür, 1998'den değiştirilerek).

Sürüngenlerin bir kısmı 4 bacaklı, bir kısmı da bacaklıdır. Bacaklı olanlarda bile vücut yere değecek kadar alçaktır. Sürüngenlerin büyük bir kısmı karada, bazıları da suda yaşar. Ancak suda yaşayanlar da akciğerle solunum yaparlar.

Sürüngenlerde genellikle çiftleşme organı bulunur. Bu nedenle de döllenme içte gerçekleşir. Çoğu yumurta bırakır. Yumurtalar dayanıklı elastiki kabuklu yahut kuş yumurtası gibi kırılğan kabukludur. Bazı sürüngen türleri canlı doğurur, gelişmelerinde de bir larva devresi bulunmaz. Yumurtadan çıkan yavrular minyatür erginlere benzerler.

Sürüngenler genellikle diğer hayvanları avlayarak beslenirler. Bazı kara kaplumbağaları ile bazı kertenkele türlerinin esas besinlerini bitkisel maddeler teşkil eder.

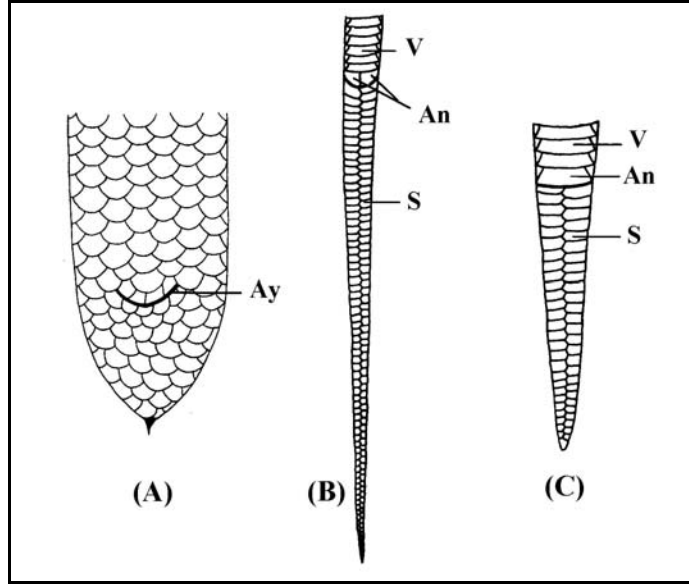

Şekil 5. Tipik bir yılanda baş ve karın plakları: A- Üstten, B- Yandan, C- Alttan görünüş. 1: Rostrale, 2: Internasalia, 3: Praefrontalia, 4: Frontale, 5: Supraocularia, 6: Parietalia, 7: Nasale, 8: Frenale, 9: Praeocularia, 10: Postocularia, 11: Temporalia, 12: Posttemporalia, 13: Supralabialia, 14: Sublabialia, 15: Mentale, 16: Ön Inframaxillaria, 17: Arka Inframaxillaria, 18: Gularia, V: Ventrale (Başoğlu & Baran, 1978'den değiştirilerek).

5. SÜRÜNGENLERİN ÇEVREYLE İLİŞKİLERİ

Sürüngenlerin de düşmanları vardır. Bunlar yırtıcı kuşlar ve bazı memeli hayvan türleridir. Daha sonra açıklanacağı üzere günümüzde sürüngenlerin en büyük düşmanı insanlardır.

Sürüngenler içinde bazı kertenkele ve yılan türleri zehirlidir. Kertenkelelerden zehirli olan *Heloderma* türleri orta Amerika'da yaşar. Dolayısıyla Kıbrıs'ta yaşayan hiçbir kertenkele türü zehirli değildir. Ancak yılanlardan bir kısmı zehirlidir. Zehirli yılan türleri Kıbrıs'taki yılan türlerinin yaklaşık %30'nu teşkil eder. Buna rağmen tüm yılanlardan korkulur ve görüldükleri yerlerde de öldürülürler. Yine Kıbrıs'ta bulunmayan, fakat Kıbrıs'a komşu ana karalarda yaşayan, yılan görünüşünde bacaksız kertenkele çeşitleri de (örneğin Oluklu kertenkele, *Ophisaurus apodus*) yılan sanılarak öldürülmektedirler.

Şekil 6: Kıbrıs'ta bulunan yılan familyalarında kuyruğun alttan görünüşü. A-Typhlopidae (*Typhlops vermicularis*), B-Colubridae (*Coluber jugularis*), C-Viperidae (*Vipera lebetina*). Ay: Anüs yarığı, An: Anale, S: Subcaudale (Başoğlu & Baran, 1978'den değiştirilerek).

Sürüngen türleri daha çok sıcak bölgelerde bulunurlar. Soğuk bölgelere gidildikçe tür sayıları azalır. Yine deniz seviyesinden yukarılara çıkıldıkça, buradaki sürüngen tür sayıları da azalmaktadır. Değişik ortamlara uyum sağlamış sürüngen türlerinden bazıları ağaçlarda, bazıları da suda yaşamaktadır.

Sürüngenlerin insanlarla olan ilişkileri diğer hayvan gruplarından biraz farklıdır. Çünkü daha önce de temas edildiği üzere, bazı yılan türleri zehirli olduğundan insanların çoğu yılanlardan korkarlar. Bu korku sonucunda da sadece %30'u zehirli olan bütün yılanları gördükleri yerlerde öldürürler. Böylece yılan popülasyonlarına büyük zarar vererek doğal dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. İnsan aktiviteleri sonucunda sürüngenlerin yaşadıkları ortamlar kirlenmekte, daraltılmakta veya ortadan kaldırılmaktadır. Dolayısıyla sürüngenlere de en çok zarar veren canlı grubu insanlardır. Ayrıca yine insanlar bazı sürüngenlerin derilerini ayakkabı, çanta v.b. eşya yapımında kullandıklarından, bu türleri insafsızca ve plansız olarak avlamaktadırlar. Bilinçsiz avlama sonucunda da bazı türlerin nesilleri yok olacak kadar azalmaktadır.

Sürüngenler eski jeolojik devirlerde (Mesozoik) çok gelişip çeşitlenerek Dünyaya hakim olmuşlardır. Ancak daha sonra azalmışlar ve günümüze de küçük bir grubu gelebilmiştir. Bundan dolayı da diğer hayvan gruplarına göre sayıları belirgin şekilde daha azdır.

6. İNSANLAR VE KURBAĞA-SÜRÜNGENLER

Kıbrıs'ta yaşayan kurbağa ve sürüngen (kaplumbağa, kertenkele, yılan) türlerinin çok büyük bir kısmı zehirsizdir. Ada'daki yılan türlerinden iki tür; **Malpolon monspessulanus** (Çukurbaşlı Yılan) ve **Telescopus fallax** (Kedigözlü Yılan) bir çift olan zehir dişlerinin üst çenenin gerisinde olması nedeni ile ince vücut kısımlarını (parmak v.s.) ısırmadığı sürece zararsızdır. Bu türler daha çok fare gibi küçük memeli hayvanları zehirleyip tüketerek ziraata ve çevre sağlığına katkıda bulunurlar.

Diğer kurbağa ve sürüngen türleri de tarım zararlısı bir çok böcek, sivrisinek larvası ve küçük memeli (Tarla Faresi, Sıçan v.s.) türlerini besin olarak tüketmek suretiyle, biyolojik mücadelede önemli bir yere sahiptirler.

Sazlık-bataklık çevrelerinin kimyasal kirlenmesi sonucu sucuk kurbağa ve kaplumbağa topluluklarının azalması ile orantılı olarak, aynı ortamda yaşayan çeşitli zararlı böcek ve larvalarının sayısı artmaktadır ki, bunları yok etmek için oldukça pahalıya mal olan önlemlerin alınması gerekmektedir. Yine aynı şekilde kertenkele ve yılan türlerinin, tanınmaktan kaynaklanan korku neticesinde bilinçsiz bir şekilde yok edilmesi, önceden de bahsedildiği gibi bir çok hastalık taşıyan sıçan ile tarım zararlısı fare ve böcek türlerinin ortamda sayıca artmalarına yol açmakta ve bunlarla mücadelenin gereği, ekonomik kaybın hiç de küçümsenemeyecek düzeyde olduğu bilinmektedir. Unutulmaması gereken bir husus da gerek kurbağa gerekse sürüngen türleri, insanlar ile ortak besin kaynaklarını paylaşmamakta ve özellikle kertenkele ve yılanlar kendisine zarar verilmediği veya ürkütülmediği zamanlarda insanlara hiçbir zararı dokunmamaktadır.

Özellikle kırsal kesimde yaşayan kişilerin nadiren de olsa karşılaşabileceği varsayılan *Koca Engerek (Vipera lebetina)* bir çift olan büyük zehir dişlerinin üst çenenin ön kısmında olması ve bu yüzden kolay ısırabilmesi nedeni ile insanlar dahil, küçük ve büyükbaş memeli hayvanlar için tehlikeli olabilir.

Ada'da yılan türlerinin bulunması ve zehirli veya zehirsiz bir yılan tarafından ısırılma ihtimali karşısında yapılması gerekenler ve alınacak önlemler aşağıda belirtilmiştir.

Isırılan kişi, ısırılan yılanı yakalamaya çalışmamalıdır; çünkü bu durum diğer ısırma ve yaralanmalara sebep olabilir. Her yılan ısırması zehirli bir yılan ısırması anlamına gelmez, çoğu kez insanlar zehirsiz yılanlar tarafından ısırılır. Hatta zehirli bir yılan ısırma bile her zaman zehir enjekte etmeyebilir.

Yılan türlerinin ısırıklarında, şayet zamanında önlem alınırsa, ölüm çok enderdir. Tedavi edilmemiş engerek ısırıklarında dahi 24 saat içinde bir ölüm olayı hemen hemen imkansızdır. Bununla birlikte yılan ısırıkları ciddiye alınmalıdır. Şayet yarım saat içinde ısırılan yerde bazı belirtiler ortaya çıkarsa bir zehirlenme ihtimali vardır. Bu durumda tedaviye geçmek için vakit kaybedilmemelidir. Ancak telaşlanma ve heyecan aynı şekilde tehlikeli olabilir.

Yılan Isırıklarında Gözlenen Belirtiler:

Zehirsiz bir yılan da ısırılmış olsa, ilk ve bazen tek belirti bir şok olabilir, bu durumda kişi hafif baygınlık geçirir. Ekstrem durumlarda ise ısırılan kişi yarı baygın, kendini bilmez durumdadır. Terleme, nabız yavaşlaması ile solunum artışı görülebilir. Gerçekten bir zehirlenme söz konusu ise bir kaç dakika içinde ısırılan yer şişmeye başlar. Daha sonra genel belirtiler; örneğin terleme, kusma, karın ağrısı ve ishal ortaya çıkar.

Zehirli Yılan Isırması Halinde Yapılacak İlk Yardım:

- ❖ Isırılan insanı rahatlatmak, sakinleştirmek.
- ❖ Isırılan vücut kısmını hareketsiz tutmak, çünkü hareket zehrin daha çabuk dağılmasına neden olur.
- ❖ Mümkün olduğunca çabuk tıbbi yardım imkanlarını araştırmak ve en faydalısı da yılan serumlarının bulunabileceği veya gerekli tıbbi önlemlerin mevcut olduğu hastanelere müracaat etmek.
- ❖ Eğer yaklaşık bir saat kadar sonra tıbbi yardıma ulaşılabilirse, ısırılan yerin 8-10 cm üzerinden çok fazla sıkmaksızın bir mendil v.s. ile bağlanmalıdır. Bu yolla kanın vücuttaki akışı yavaşlatılır ve zehrin çabuk dağılması engellenir.
- ❖ Steril bir jilet ile yaranın kesilmesi, olası bir şok tehlikesi nedeni ile her zaman tavsiye edilmez. Yara asla emilmemeli veya emdirilmemelidir. Çünkü ağız yolu ile sekonder zehirlenme mümkündür. Isırılma yeri, tıbbi yardım öncesinde herhangi bir çözelti veya *potasyum permanganat* eriyiği ile muamele edilmemelidir.

Bazı hassas kimselerde (yılan zehrine aşırı duyarlı) ısırılma olayından hemen sonra kasılmalar ortaya çıkar, bu durumlarda mümkün olduğunca çabuk tıbbi yardım gereklidir.

7. KIBRIS'TAKİ KURBAĞALAR

7.1. Familia: Bufonidae

***Bufo viridis* Laurenti, 1768 (Gece Kurbağası)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 9 cm kadar olan bu tür, Türkiye'de yaşayan diğer bir tür olan ***Bufo bufo*** (Siğilli Kurbağa)'dan daha küçüktür. Paratoid bezler bariz, göz irisi yeşil veya yeşilimsi karışık siyah çizgilidir. Kulak zarı bariz, derileri pürüklüdür. Erkeklerde ses kesesi bulunur. Parmak altı tüberkülleri tek sıralıdır. Sırt taraf genellikle gri, yeşilimsi veya beyazımsı olup, kenarları ekseriyetle siyah olan büyük yeşil lekeli. Vücut yanlarındaki siğiller, bazen de sırttakiler kırmızıdır. Alt taraf kirli beyaz, lekeli veya lekesizdir.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Gececi olan bu tür, gündüzleri bahçe ve açık arazideki taş altlarında veya topraktaki deliklerde gizlenir. Kuraklığa oldukça dayanıklıdır. Geceleri avlanan bu tür, böcek, solucan ve yumuşakçalarla beslenir. Erkekler polis düdüğüne benzer şekilde kuvvetli ses çıkarırlar. Yalnız üreme için suya gider. Göl, gölet, havuz ve durgun akarsuların uygun yerlerine, bir dişi, çift kordon halinde 10,000-12,000 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kuzey Afrika, Akdeniz ülkeleri, Orta ve Güney Avrupa, Türkiye ile Batı Asya'dan Moğolistan'a kadar yayılmıştır. Çok geniş olan vertikal dağılışı 4,600 m'ye kadar çıkar. Kıbrıs'ta bazı araştırmacılara göre ***B. v. arabicus*** Heyden, 1827 alttürünün yaşadığı kabul edilmektedir (Osenneg, 1989; Schätti & Sigg, 1989). Ancak bu görüş henüz kesinlik kazanmış değildir (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a). Kuzey Kıbrıs'ta bu türe bilhassa Gönyeli ve Geçitköy göletleri civarında bol olarak rastlanır.

7.2. Familia: Hylidae

***Hyla savignyi* Audoin, 1827 (Yeşil Kurbağa)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 5 cm kadar, deri üstte düz, altta granüllüdür. Kulak zarı barizdir. Türün tipik özelliği, ayak parmaklarının uçlarında yapışmaya yarayan geniş disklerin bulunmasıdır. Erkeklerde başın altında bir dış ses kesesi bulunur. Sırt taraf genellikle parlak yeşil, bu zeminde koyu renkli küçük lekeler bulunabilir. Sırt renkleri bazen gri, sarımsı veya siyahımsı renge dönüşebilir. Bu tür genellikle ***Hyla arborea*** (Ağaç Kurbağası) türüne benzer, ancak adı geçen türden arka bacakların nispeten daha uzun olması, vücudun yan taraflarındaki şeridin kasık bölgesinden yukarıya ve öne doğru bir çıkıntı yapmaması ile ayrılır. ***Hyla arborea***'da ise göz önünden başlayan koyu renkli şerit, kulak zarını geçerek vücut yanlarında kasık bölgesine kadar

uzanır ve orada ön yukarıya yönelik mahmuz benzeri bir kıvrılma yapar. Karın taraf beyazımsı veya hafif sarımsıdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Yalnız üreme mevsiminde suya giden bu tür, diğer zamanlarda ağaçlarda, ağaçsı bitki ve bazen de küçük bitkiler üzerinde yaşar. Gündüz yapraklar arasında gizlenir ve renk değiştirme özelliği nedeniyle ortamında güç fark edilir. Güneşin battığı saatlerde faaldir. Derilerinden kuvvetli zehir etkili bir madde salgılanır. Besinlerini böcek ve örümcek türleri teşkil eder. Üreme mevsiminde bol bitkili, derin ve berrak sularda görülürler. Bu mevsimde erkekler çok kuvvetli ses çıkarırlar. Su içindeki bitkilere yapıştırılan ve birkaç adet olan yumurta kümeleri ceviz büyüklüğünde olabilir. Bir dişi 800-1000 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kıbrıs, Türkiye, İsrail, Suriye, İran, Transkafkasya'da yayılmıştır. Vertikal dağılışı 1500 m'ye çıkar. Kuzey Kıbrıs'ta bilhassa Lefke (Lefkoşa), Geçitköy ve Lapta (Girne) civarlarında bol olarak bulunur.

7.3. Familya: Ranidae

***Rana ridibunda* Pallas, 1771 (Ova Kurbağası, Bataklık Kurbağası)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 15 cm kadar olabilir. Kulak zan bariz, temporal şerit yoktur. Dorso-lateral kıvrıntılar iyi gelişmiştir. Deri ekseriyetle pürüklü, erkeklerde yanal dış ses keseleri mevcuttur. Sırt taraf yeşilimsi gri, açık veya koyu kahverengi olabilir. Bu zemin üzerinde koyu lekeler görülür. Bazen sırt ortasında açık renkli bir şerit bulunur. Karın taraf genellikle kirlili beyaz veya sarımsı, ekseriyetle küçük lekeli. Alt tarafı kırmızımsı olanlara da rastlanır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Bol bitkili havuz, göl ve ağır akan sularda yaşar. Sudan fazla ayrılmaz ve daha çok alçak ovalardaki sularda görülür. Bazen akıntılı sularda da bulunur. Besinlerini böcekler teşkil eder. Bir dişi 5000-10000 yumurtayı birkaç küme halinde sucul bitkiler arasına veya açık suya bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kuzey Afrika, Orta ve Güney Avrupa, Batı Asya, Türkiye ve Kıbrıs'ta yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2500 m'ye çıkar. Son yıllarda Kıbrıs'ta dağılışı gösteren formun ***Rana levantina*** Schneider, Sinch & Nevo, 1992 (**Levanten Kurbağası**) olduğu öne sürülmektedir. Ancak bu durum kesinlik kazanmamıştır. Bu kurbağa türü ***Rana ridibunda*** türünden seslerinin farklı olması nedeniyle son zamanda ayrılmıştır. Vücut boyu 8.5 cm kadar, sırt taraf yeşil ve kahverengi, üzerinde de koyu yeşil, veya koyu kahverengi yahut siyah lekeler bulunur. Arka bacaklarda büyük koyu lekeler vardır. ***Rana ridibunda*** Kuzey Kıbrıs'ta Gönyeli, Lefke ve Geçitköy civarında dağılışı gösterir.

8. KIBRIS'TAKİ KAPLUMBAĞALAR

8.1. Familia: Bataguridae

***Mauremys caspica* (Gmelin, 1774) (Çizgili Kaplumbağa)**

Morfolojik Özellikler: Kabuk uzunluğu 25 cm veya biraz fazla olabilir. Karapas (üst kabuk) ile plastron (alt kabuk) birbiriyle kaynaşmış, axillare ve inguinale mevcuttur. Karapas basık, gençlerde vertebral ve kostal karinalar bulunur. Yaşlılarda karinalar kaybolur. Anal plaklar arasındaki birleşme çizgisi, femoral plaklarınkinden daha kısadır. Üst kabuğun üstü gri, alt tarafta koyu veya siyah lekeler bulunur. Baş, boyun yanları ve bacaklar sarımsı çizgilidir.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Göl, nehir, hendek v.b. tatlı sularda yaşar. Besinlerini balık, kurbağa ve diğer sucul hayvanlar teşkil eder. Su dibinde kış uykusuna yatar. Bir dişi karaya 9-20 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kuzeybatı Afrika, Güney Avrupa, Türkiye, Transkafkasya, İran, Suriye, İsrail, Kuzey Kıbrıs ve bazı Ege Adaları'nda yayılmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta dağılışı gösteren form ***M.c. rivulata*** olup, Ada'da sadece Küçük Kaymaklı (Lefkoşe) civarındaki Kanlı Dere'de yaşar.

8.2. Familia:Cheloniidae

***Caretta caretta* (Linnaeus, 1758) (Deniz Kaplumbağası)**

Morfolojik Özellikler: Kabuk boyu 1 m olabilen büyük deniz kaplumbağasıdır. Başın üstünde 2 çift praefrontal plak bulunur. Üst kabukta 5 çift costal plak mevcut. Nuchal plak 1. costale ile temastadır. Yüzmeye yarayan kürek şeklindeki bacakların dış kenarlarında en fazla 2 tırnak bulunur. Genellikle delik içermeyen üç çift inframarginal plağı mevcuttur. Sırt taraf genellikle kırmızımsı kahverengidir. Karın taraf beyazımsı veya açık sarı renktedir.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Besinlerini balık, kabuklular v.b. deniz hayvanları teşkil eder. Bir dişi 100 veya daha fazla yumurtayı kumsallara açtığı yuvaya bırakır. Yuva yapmak üzere kumsala gece çıkarlar. Yaklaşık 2 aylık kuluçka devresinden sonra yuvalardan çıkarak denize dönerler. Sahil kumsallarının turizm, yerleşim ve sanayi nedeniyle bozulması sonucu Akdeniz'de ***C. caretta*** türü çok azalmıştır Bu nedenle Uluslararası Akdeniz Eylem Planı gereğince neslinin yok olmasını önlemek için koruma altına alınmıştır.

Coğrafi Dağılışı: Okyanusların sıcak bölgeleri ile Akdeniz'de yayılmıştır. Bazen Marmara ve Karadeniz'de de görülürler. Yuvalarını genellikle Türkiye'nin Akdeniz sahillerindeki ve Kuzey Kıbrıs'nın kuzeyinde, bilhassa Girne'nin doğusundaki kumsallara yaparlar.

***Chelonia mydas* (Linnaeus, 1758) (Çorba Kaplumbağası)**

Morfolojik Özellikler: Kabuk uzunluğu 140 cm olabilen büyük deniz kaplumbağasıdır. Başın üstünde yalnız 1 çift praefrontal plak bulunur. Nuchal plak 1. costale ile temas etmez. Üst kabukta 4 çift costalia mevcuttur. Yüzgeç şeklini almış bacakları genellikle birer tımsıktır. Genellikle 4 çift inframarginal plakları bulunur. Sırt taraf gri kahverengi ve genellikle sarımsı veya kahverengimsi lekeli. Alt kabuk açık sarı veya beyazımsıdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Erginler deniz bitkileri ile, yavrular hayvansal maddelerle beslenir. Bir dişi kumsala açtığı yuvaya 200 kadar yumurta bırakabilir. Yine bir dişinin bir üreme sezonunda beş ayrı yuvaya 568 yumurta bıraktığı tespit edilmiştir. Eti çok lezzetli olduğundan fazla avlanarak ticareti yapılmıştır. Bu nedenle de popülasyonu çok azalmıştır. Ayrıca yuva yaptığı kumsalların da başka amaçlarla kullanılması ve tahrip edilmesi sonucunda türün neslini devam ettirmesi Akdeniz'de tehlikeye girmiştir. Bu nedenle **C. caretta** türünde olduğu gibi, Uluslar arası Akdeniz Eylem Planı gereğince koruma altına alınmıştır.

Coğrafi Dağılışı: Okyanusların sıcak bölgeleri ile Akdeniz sahillerinde yayılmıştır. Nadiren Karadeniz'de de görülür. Türkiye'de yalnız Doğu Akdeniz sahillerinde, Kuzey Kıbrıs'ta ise Yayla (=Kumköy) (Güzelyurt-Lefkoşe), Acapulco Tatil Köyü (Girne) ve Yeni Erenköy (Karpaz) Sahillerinde yuva yaparak yavru çıkarırlar.

9. KIBRIS'TAKİ KERTENKELELER

9.1. Familya: Gekkonidae

***Cyrtopodion kotschy* (Steindachner, 1870) (İnce Parmaklı Keler)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 9-10 cm kadar, göz bebekleri dikeydir. Sırt tarafta 8-12 boyuna sıra halinde ve boyları enlerinden daha fazla olan karıncalı tüberküller bulunur. Tüberkül sıraları kuyrukta devam eder. Parmakları ince yapılı, kuyruk altı pulları düzdür. Sırt taraf açık veya koyu gri, üzerinde zikzak şeklinde ve enine koyu şeritler bulunur. Alt taraf beyazımsıdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Az bitkili taşlık ve kayalıklarda yaşar. Ayrıca evlerde de görülür. Besinlerini böcek ve örümcek türleri teşkil eder. Geceleri olduğu gibi gündüz de avlanır. Dış ortamın ışık durumuna göre belirgin şekilde renk değiştirir. Bir dişi 1-2 yumurtayı taş ve kaya aralıklarına bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Güney İtalya ve Yunanistan'dan doğuya Türkiye, Ege adaları, Kıbrıs, Suriye, İsrail, Kuzeybatı İran ve Transkafkasya'ya kadar yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2500 m'ye kadar çıkar. Kıbrıs'ta Ada için endemik olan **C. k. fitzingeri** alttürü bulunur (Baran & Gruber, 1982).

***Hemidactylus turcicus* (Linnaeus, 1758) (Geniş Parmaklı Keler, “Mişaro”)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 9-10 cm kadar, göz bebekleri dikeydir. Sırt tarafta 14-16 boyuna sıra halinde tüberküller bulunur. Tüberküller kuyruk üzerinde 6-8 sıra teşkil eder. Supralabialia 7-10, preanal delikler 4-10 nadiren 2 tanedir. Alt taraftaki pullar düz, orta sıradakiler daha büyüktür. Sırt taraf grimsi veya açık kahverengi, üzerinde de daha koyu lekeler bulunur. Alt taraf kirli beyaz renktedir.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Taş altı, kaya yarıkları ile evlerde ve harabelerde yaşar. Besinlerini böcek ve örümcek türleri teşkil eder. Daha çok geceleri avlanır. Bir dişi iki yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Akdeniz ve Karadeniz sahillerinden, Kıbrıs ve Türkiye dahil Hindistan'a kadar yayılmıştır. Vertikal dağılışı 1000 m'ye ulaşır. Kuzey Kıbrıs'ın bütün sahil bölgelerinde bulunur. Kıbrıs ve komşu ana karalarda yaşayan ırk *Hemidactylus turcicus turcicus*'tur. (Baran & Gruber, 1982; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998).

9.2. Familya:Agamidae

***Laudakia stellio* (Linnaeus, 1758) (Dikenli Keler, “Gurkuda”)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 35 cm veya biraz daha uzun, baş yassı ve üstü asimetric küçük plak ve pullarla örtülüdür. Göz bebekleri yuvarlaktır. Boyun ve baş yanlarında diken şeklinde pullar bulunur. Sırt taraf küçük ve büyük pullarla örtülüdür. Baş altı pulları karıncalı, karın tarafındakiler düzdür. Kuyruk üzerinde dikenli pullar bulunur ve halkalar halinde dizilmişlerdir. İki halka bir segment teşkil eder ve kuyruk kolay kopmaz. Sırt taraf siyahımsı kahverengi ve büyük sarı lekelidir. Alt taraf kirli sarı veya sarımsı kahverengidir. Erkeklerde boğaz bölgesi gri ve ağ şeklinde desenlidir. Sırt pullarından bazıları da parlak mavi renkli olabilir.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Kayalık ve taş duvarlarda yaşar. Bazen ağaçlara da tırmanır. Esas besinlerini böcekler teşkil eder. Ayrıca bitkisel maddeleri de yerler. Bir dişi 8-14 yumurta bırakır. Durduğu yerde başını yukarı-aşağı indirip kaldırır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kuzey Afrika, Güneydoğu Avrupa, Türkiye ve Güneybatı Asya'da yayılmıştır. Vertikal Dağılışı 1500 m'ye kadar çıkar. Kıbrıs'ta her yerde rastlanır. Ada'da Kıbrıs için endemik olan *L. stellio cypriaca* (Daan, 1967) alttürü ile temsil edilir. Shätti & Sigg (1989) Kıbrıs popülasyonunun taksonomik statüsü konusunda şüpheye düşmüştür. Ancak Osenege (1989) ve Göçmen *et al.* (1996a) Kıbrıs, Türkiye ve Suriye'den örnekleri gözden geçirerek *cypriaca*'nın farklı ve geçerli olduğunu ortaya koymuşlardır.

9.3. Familya: Chamaeleontidae

***Chamaeleo chamaeleon* (Linnaeus, 1758) (Bukalemun, “Hamolyo, Burnukapan”)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 24-30 cm kadar olan ve değişik görünüşte bir kertenkele türüdür. Başın üst tarafında miğfer şeklinde bir çıkıntı var, vücut yanlardan basıktır. Sırt ortasında büyük pullardan oluşan boyuna bir sırt çıkıntısı vardır. Parmakların ikisi bir, üçü bir arada birleşmiştir. Böylece yürümeden çok yakalamaya yarar şekil almıştır. Gözler koni şeklinde, ortası delik tek göz kapağı vardır. Her göz aynı anda değişik yerlere bakabilir. Kuyrukları da sarılcı tiptedir. Renklerini değiştirebilirler. Sırt zemini üzerinde daha koyu tonlarda leke yahut şeritler bulunur. Karın altında anüse kadar uzanan sarımsı çizgi renk değişimine uğramaz.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler:

Ağaçlarda yaşar. Yakalayıcı ayak ve sarılcı kuyrukları ile dallar üzerinde ağır fakat rahatça hareket eder. Besinlerini böcekler teşkil eder. Durduğu yerde dilini fırlatarak avını yakalar. Bir dişi 20 veya daha fazla yumurtayı toprağa açtığı çukura gömer.

Coğrafi Dağılışı: Tür İspanya'dan başlayarak, Kuzey Afrika üzerinden, Kıbrıs ve Türkiye dahil Batı Asya'ya kadar yayılmıştır. Vertikal dağılışı 700 m'ye kadar çıkabilir. Kıbrıs'ta yaşayan ırkın Böhme & Wiedl (1994) ve Göçmen *et al.* (1996a) tarafından ***C. chamaeleon recticrista*** olduğu belirtilmektedir. Hillenius (1978) tarafından bu alttür ***C. chamaeleon chamaeleon*** alttürünün bir sinonimi olarak kabul edilmiştir ancak, Türkiye'den (Göçmen *et al.*, 1996a) ve Yunanistan'dan (Böhme, 1989; Böhme & Wiedl, 1994) elde edilen veriler Doğu Akdeniz örneklerinin, Batı Akdeniz örneklerine (Portekiz, İspanya) oranla daha büyük boyutlara ulaştığını işaret eder. Ayrıca iki grup arasında biraz da olsa hemipenis farklılıkları olduğu bildirilmektedir (Böhme & Wiedl, 1994). Bu nedenle Kıbrıs popülasyonu Doğu Akdeniz formu, ***C. chamaeleon recticrista***'ya dahil edilir.

9.4. Familya: Lacertidae

***Acanthodactylus schreiberi* Boulenger, 1918 (Tarak Parmaklı Kertenkele)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 15-20 cm kadar olabilir. Baş üstünde occipital plak yok veya kalıntı halinde, başın ön kısmında uzunlamasına bir çukurluk vardır. Subocular plak genellikle ağız kenarına kadar uzanır. Gövde etrafında 71-108 pul bulunur. Femoral delik sayısı 19-29 arasında değişir. Parmakların yan tarafları tırtıklıdır. Bu tırtıklar arka ayakların 4. parmaklarının dış tarafında çok barizdir. Gençlerde sırt taraf 6-7 boyuna çizgili, bu çizgiler arasında koyu renkli

boyuna şeritler bulunur. Bu şeritler üzerinde yuvarlak lekeler de olabilir. Yaşlı fertlerde çizgili desen az çok kaybolur, bunun yerine koyu kahve ve sarımsı gri lekeler oluşur. Alt taraf beyazımsıdır. Üreme zamanı dişilerin ventral tarafı yeşilimsi, erkeklerinki ise parlak kırmızı olur.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Seyrek bitkili kumlu yerlerde yaşar. Hareketleri çok hızlıdır. Açık arazide yakalanması çok zordur. Besinlerini böcek türleri teşkil eder. Bir dişi 3-5 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kıbrıs, Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bölgesi, İsrail ve Lübnan'da dağılışı gösterir. Vertikal dağılışı 1000 m'ye (Troodos Dağları, Güney Kıbrıs) ulaşabilir. İsrail ve Lübnan'da yaşayan alttürü **A. s. syriacus** Boettger, 1878'dir. Kıbrıs ve Türkiye'deki ise **A. s. schreiberi** Boulenger, 1879'dur (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Franzen, 1998).

***Lacerta troodica* Werner, 1936 (Troodos Kertenkelesi)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 12-20 cm, rostrale burun deliğine değer. Postnasalia 2, suboculare önünde 5 supralabialia bulunur. Supraciliar granüller genellikle tam sıra halindedir (%97). Temporal bölgede oldukça iri bir massetrik plak bulunur. Az bariz karıncalı olan sırt pulları gövde etrafında 51-68, ventralia 6 boyuna sıralı, femoral delik sayıları 19-24 arasında değişir. Median gular bölgedeki pul+granül sayısı ortalama 25'dir. Sırt taraf gri, yeşilimsi kahverengi, koyu nokta yahut lekeli. Gövde yanları koyu şeritli ve bu şerit (Temporal Bant) üzerinde az sayıda, dağınık yeşilimsi beyaz yuvarlak lekeler bulunur. Temporal bantların altında arka bacak kaidelerine kadar uzanan açık renkte bir Subtemporal bant bulunur. Karın taraf sarımsı beyaz veya açık yeşildir. Karın yanlarında mavi lekeler vardır. Üreme mevsiminde baş altı, boyun ve gövde altı tuğla kırmızıdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Kumlu yamaçlar, kurak ve bitkili kısımlar, tarlalar, bahçe duvarları, kayalık kısımlar v.b. nemli yerlerde yaşar. Ağaçlara da tırmanabilir. Böceklerle beslenir. Bir dişi 2-6 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür sadece Kıbrıs Adası'nda yaşayan endemik türlerden birisidir. Yakın Akraha tür olan ***Lacerta laevis*** Gray, 1838 ise Türkiye, Suriye, Lübnan ve İsrail'de yaşar. Vertikal dağılışı 1200 m'ye ulaşır. Gerek vücut yan taraflarındaki renk desen, gerekse alt göz kapağında iri pullardan oluşmuş oldukça koyu renkli pencere bakımından Kıbrıs örnekleri **L. I. kulzeri**'ye çok benzer (Budak & Göçmen, 1995; Göçmen *et al.*, 1996a). Bununla birlikte, genel renklenme, örneğin üreme mevsiminde ventral tarafta koyu tuğla kırmızısı renklenme bakımından Anadolu örneklerine (**L. I. laevis**) de benzer. Kıbrıs örnekleri ayrıca **L. I. kulzeri**den ventral renklenme ve bazı pholidosis özellikleri, örneğin masseterik plağın bulunmaması veya oldukça küçük olması

(Hoofien *et al.*, 1990) bakımlarından da farklıdır. Bischoff & Schmidtler (1994) tarafından *L. I. kulzeri* için ve Budak & Göçmen (1995) tarafından Kıbrıs populasyonları için tanımlanan habitatlar da birbirlerinden farklıdır: *L. I. kulzeri* bir çöl formu iken, Kıbrıs örnekleri Anadolu *L. I. laevis*'inkine benzer şekilde (Budak, 1976) nispeten nemli habitatları tercih eder. *Lacerta troodica*, *L. laevis laevis*'den median gularia sayısının *L. laevis laevis*'de daha az (ortalama 20), gular plakların daha iri olması, koyu temporal bantların altında uzanan açık renkli subtemporal bantların en fazla vücut ortası düzeyine kadar uzanması ve keza supraciliar granüllerin genellikle sıra oluşturmaması bakımlarından farklıdır. Tosunoğlu *et al.* (1999) Kuzey Kıbrıs ve Türkiye örnekleri arasında, serum proteinleri açısından, gerek albumin gerekse globulin bölgelerinde bariz kalitatif farklılıklar saptamışlardır. Bu nedenle Kıbrıs populasyonu *L. troodica* olarak tür düzeyine çıkartılmıştır.

***Ophisops elegans* Ménériés, 1832 (Tarla Kertenkelesi, Yılan Gözlü Kertenkele)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 15-16 cm kadar olan küçük bir kertenkeledir: Baş+Gövde 5.5 cm'in altındadır, kuyruk vücut uzunluğunun yaklaşık 2 katı kadardır. Başın ön üst tarafında boyuna bariz bir çukurluk vardır. Göz kapakları birleşerek gözün önünde yılan gözü gibi saydam bir kapsül oluşturur. Rostrale burun deliğine değmez, postnasalia 2, collar plaklar bulunmaz, karınalı sırt pulları gövde etrafında 28-43, ventralia 6 boyuna sıralı, femoral delikler 8-12 arasında değişir. Sırt taraf genellikle gri veya kahverengi, siyah lekelidir. Sırt yanlarında genellikle açık renkli birer çizgi bulunur. Kıbrıs'ta üreme zamanı erkeklerin baş altı, boyun ve gövde altı, dişilerin ise sadece baş altı ve boyun kısmı sarımsı yeşil olur.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Az bitkili açık alanlarda taşlı ve topraklı zeminde yaşar. Bütün step bölgelerde görülür. Böceklerle beslenir. Bir dişi 2-6 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Balkan ülkelerinin güneyi, Türkiye, Ege ve Kıbrıs dahil Akdeniz Adaları, ve Güneybatı Asya'dan Pencap'a kadar yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2000 m'ye ulaşabilir. Kıbrıs'ta endemik alttür, *Ophisops elegans schlueteri* ırkı yaşar (Darevsky & Beutler, 1981: Oseneegg, 1989; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a). Her yerde ve bolca rastlanır.

9.5. Familya: Scincidae

***Ablepharus budaki* Göçmen, Kumlutaş & Tosunoğlu, 1996 (Kıbrıs İnce Kertenkelesi)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 6-12 cm olabilen ince ve narin yapılı bir kertenkeledir. Burun deliği rostral plağa temas etmez. Nasal plak bütündür. Kulak deliği açıklığı çıplak gözle dahi görülebilecek derecede oldukça büyüktür ve kısmen boyun kısmında yerleşir. Kulak deliği açıklığı ve massetrik arasındaki düşey sıradaki plak sayısı 3-4'dür. Göz kapakları birleşerek gözün önünde saydam bir kapsül teşkil eder. Gözün etrafında bir sıra küçük pul halkası bulunmaz. Vücut düz ve aynı tipte pullarla örtülü, bunların gövde etrafında sayısı 18-21 (ortalama 20) kadardır. Sırt taraf siyahımsı kahverengi veya gri yeşildir. Pulların kenarları altın renkli ve üzerinde siyah çizgiler bulunabilir. Yan tarafta genellikle geniş ve koyu kahverengi bir şerit (Temporal Bant) uzanır. Bu bandın altında burun deliğinden başlayan kirli beyaz bir subtemporal bant uzanır. Bu subtemporal bant kulak deliği açıklığına kadar (*Kıbrıs örneklerinde*) veya kulak deliği açıklığını aşacak şekildedir (*Anadolu örneklerinde*). Üreme periyodunda erkeklerde sadece gövde altı, veya gövde+kuyruk altı yahut sadece kuyruk altı açık portakal rengi veya koyu kırmızı bir hal alır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Kısa bitkili açık yerlerde, maki ve seyrek ağaçlı kısımlarda yaşar. Taş altı ve yapraklar altında gizlenir. Besinlerini küçük böcek türleri ile yumuşakçalar teşkil eder. Hareketleri süratli değil, fakat ince ve kaygan olduğu için otlar arasında aniden gözden kaybolur. Bir dişi 2-5 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kıbrıs Adası, Türkiye, Lübnan ve İsrail'de yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2000 m'ye kadar çıkabilir. Kıbrıs, Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bölgesi, Lübnan ve İsrail'de nominat alttür ***A. budaki budaki*** bulunur (Göçmen *et al.*, 1996a; Schmidtler, 1997).

***Chalcides ocellatus* (Forsskal, 1775) (Benekli Kertenkele, "Bizaska")**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 20 cm kadar, tombul yapılı bir Kertenkeledir. Burun deliği rostrale ile temasta, alt göz kapağında saydam bir disk mevcut, kulak deliği az çok barizdir. Vücudu örten pullar düz veya hafif kabark çizgili, gövde ortasında sayıları 28-32 arasında değişir. Sırt taraf açık kahverengi veya gri, üzerinde enine uzanan koyu lekeler bulunur. Lekelerin örttüğü pullar beyaz çizgi veya noktalıdır Karın taraf lekesiz, kirli beyazdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Seyrek bitkili kumlu ve taşlı kısımlarda yaşar. Taş altı veya yerdeki deliklerde gizlenir. Yavaş harekette gövdeye göre kısa ve zayıf yapılı bacaklarını, hızlı harekette

ise yılan gibi gövdesini kullanır. Gövde hareketi ile kumluk yerlerde kuma gömülerek aniden gözden kaybolur. Yumuşak kumlu yerlerde nemli bitki köklerinde bulunur ve buradaki böcek ve larvalarıyla beslenir. Bir dişi 2-10 kadar yavru doğurur.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kuzey Afrika, Kıbrıs dahil Akdeniz'de bazı adalar, Türkiye ve Batı Asya'ya yayılmıştır. Vertikal dağılışı 1200 m'ye çıkabilir. Kuzey Kıbrıs ve komşu ana karalarda nominat ırk, **Chalcides ocellatus ocellatus** yaşar (Pasteur, 1981; Mermer, 1997; Mermer *et al.*, 1997; Baran & Atatür, 1998). Bilhassa Mesarya Ovası'nda bolca rastlanır (Göçmen *et al.*, 1996a; Mermer *et al.*, 1997).

Eumeces schneideri (Daudin, 1802) (Sarı Kertenkele)

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 42 cm olabilen iri ve kalın yapılı bir kertenkeledir. Rostrale burun deliğine değmez, alt göz kapağı pullu, kulak deliği büyük ve oval, ön kenarında 3-6 üçgen pul bulunur. Gövde pulları düz, vücut etrafında genellikle 24 veya 26, nadiren 22 veya 28 sıralıdır. Erginlerde sırt taraf kahverengiden gri veya sarımsı kahverengine kadar değişir. Bu zemin üzerinde kırmızımsı veya sarımsı lekeler yer alır. Vücut yanlarında genellikle uzunlamasına sarı bir bant bulunur. Alt taraf açık sandır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Çalılık veya bahçe gibi açık arazide taşlık kısımlarda yaşar. Taş altları ile kendi kazdıkları veya diğer hayvanlara ait deliklerde gizlenirler. Besinlerini böcek ve omurgasız hayvan türleri ile kertenkeleler teşkil eder. Bir dişi 6-20 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Kuzey Afrika, Kıbrıs adası, Anadolu ve Batı Asya'dan Orta Asya'ya kadar yayılmıştır. Vertikal dağılışı 1800 m'ye ulaşır. Kıbrıs'ta ada için endemik olan nominat ırk, **E. schneideri schneideri** (Doudin, 1802) yaşar. Soyu tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Kuzey Kıbrıs'tan tek örnek 1999 Yılında Asaf ŞENOL (KKTC Çevre Bakanlığı) tarafından yakalanmıştır (Göçmen & Şenol, yayınlanmamış sonuçlar).

Mabuya vittata (Olivier, 1804) (Şeritli Kertenkele)

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 20 cm veya biraz daha uzun olabilir. Türkiye'de dağılışı gösteren yakın akraba tür, **M. aurata** türünden daha ince yapılıdır. Nuchal pullar karıneli, burun deliği tek plak üstünde, karıneli gövde pulları vücut etrafında genellikle 32, nadiren 31, 33, 34 sıralı olabilir. Sırt taraf zeytin yeşilinden kahverengine kadar değişir. Üzerinde boyuna ve açık renkli 3 çizgi bulunur, ortadaki çizgi daha geniştir. Vücut yanlarında da açık renkli birer çizgi bulunur. Çizgiler arasında koyu iri lekeler bulunabilir. Bazen bu çizgilerin bazıları yok, bazen de

tamamen çizgisiz ve hiç deseni olmayanlara da rastlanır. Karın taraf sarımsı beyaz veya açık yeşil ve lekesizdir.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Açık ve ormanlık arazide çalılık ve taşlık kısımlarda yaşar. Bunlar da çalı dipleri ile taş altlarında gizlenir. Besinlerini böcek türleri teşkil eder. Bir dişi 1-4 yavru doğurur.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kuzey Afrika ile Türkiye ve Kuzey Kıbrıs dahil Doğu Akdeniz Ülkeleri'nde yayılmıştır. Vertikal dağılışı 1000 m'ye ulaşır. Kıbrıs'ta her yerde bulunur (Budak, 1974; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998; Tok *et al.*, 1999).

10. KIBRIS'TAKİ YILANLAR

10.1. Familya: Typhlopidae

***Typhlops vermicularis* Merrem, 1820 (Kör Yılan)**

Morfolojik Özellikler: Solucana benzeyen ince vücutlu bir yilandır. Baş ve kuyruk kısmının birbirinden ayrılması zordur. Ağız başın altındadır. Genişliğine eşit boyda olan kuyruğun ucunda küçük bir diken bulunur. Gözler plak altında ve siyah nokta halinde belli olurlar. Rostral plak baş genişliğinin 1/3'ü kadar, başın üstünde takriben göz hizasına kadar uzanır. Nasale kısmen bölünmüş, preocular mevcuttur. Supralabialia 4 tanedir. Sırt ve karın pulları cycloid şekilde ve benzer yapıda, gövde etrafındaki pul sayısı 21-24, pulların arka uç tarafında koyu renkli bir nokta bulunur. Vücut uzunluğu 25-35 cm enine çapı ise 1 cm kadar olabilir. Sırt taraf pembemsi kahverengi veya sarımsı kahverengi, karın taraf sarımsıdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Nemli toprak içi ve taş altlarında yaşar. Toprak içinde tüneller kazarak böcek arar, ayrıca karınca yuvalarında da görülür. Ele alındığında kuyruk ucundaki dikenini batırmaya çalışır. Üreme biyolojisi hakkında fazla bilgi yoktur. 4-8 kadar yumurta bırakır. Besinlerini böcek larvaları ve karıncalar teşkil eder.

Coğrafi Dağılışı: Afganistan'dan batıya doğru Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, Güney Bulgaristan, Arnavutluk ve Güney Yugoslavya'da yayılmıştır. Vertikal dağılışı 1500-1600 m kadardır. Kıbrıs ve Türkiye'nin hemen her tarafında bulunur (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998).

10.2. Familya: Colubridae

***Coluber jugularis* Linnaeus. 1758 (Kara Yılan)**

Morfolojik Özellikler: Baş kısmı bariz, vücut 3 m kadar olabilir. Kıbrıs'taki en uzun boylu yılan türüdür: Preocularia genellikle 2, bunlardan üstteki büyüktür. Postocularia ekseriyetle 2, nadiren 3, supralabialia genellikle 8, nadiren 7 tanedir. Göz bebekleri yuvarlak, karinasız sırt pullarının gövde ortasında sayıları 19 sıralıdır. Ventralia 189-215, subcaudalia 99-128 arasında değişir. Gençlerin sırt tarafı gri kahverengi olup, esmer ve siyah lekeli, erginlerde ise parlak siyahtır. Erginlerde başın altı lekesiz sarımsı kırmızıdır. Karın taraf ise kırmızı olup, üzerinde yuvarlağımsı siyah lekeler bulunur. Gençlerde karın taraf sarımsı beyaz olup, yalnız yanlarda siyahımsı lekeler bulunur.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Ovalarda taşlık dere kenarları, yamaç ve tarlalar ile bataklıklarda yaşar. Ayrıca bağ ve bahçe araları ile mezarlıklarda da görülürler. Taş altı ve kemirici yuvalarında gizlenirler. Besinlerini kemiriciler, kuş ve yavruları ile kertenkeleler teşkil eder. Bazen diğer yılanları da yerler. Çabuk ısran yılanlardır, ancak zehirsizdirler. İnsanlarla karşılaşınca kaçmadan ses çıkararak kendini savunmaya çalışır. Bir dişi bir defada 7-11 kadar yumurta bırakır. Tarım ürünlerine zarar veren kemiricileri yediğinden, fare mücadelesinde yararlanılan bir yılan türüdür.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kıbrıs, Türkiye, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün ve İsrail'de yayılmıştır. Esas olarak düz ovalarda yaşayan bu yılan türü deniz seviyesinden 1000 m yükseklikte de görülür. Kıbrıs'ta her yerde karşılaşılır (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996; Baran & Atatür, 1998).

***Coluber cypriensis* Schätti, 1985 (Kıbrıs Kırbac Yılanı)**

Morfolojik Özellikler: Baş kısmı bariz, vücut 110 cm kadar olabilir. Kıbrıs'a endemik ve yaygın olmayan uzun-ince bir yılan türüdür. Genel olarak *Coluber jugularis* juvenil formlarını andırır: Preocularia genellikle 2, bunlardan üstteki büyüktür. Postocularia 2, supralabialia genellikle 8 tanedir. Göz bebekleri yuvarlak, karinasız sırt pullarının gövde ortasında sayıları 17 sıralıdır. Ventralia 202-204, subcaudalia tipik olarak yüksek olup 124-132 arasında değişir. Rengi siyah, koyu kahverengi veya yeşilimsi kahverengi olup, gözlerin etrafında bariz beyaz bir halka bulunur.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Nispeten son zamanlarda tanımlandığı için habitatu hakkında çok az bilgi mevcuttur. Vejetasyonlu kayalık yerleri tercih eden, esas olarak diurnal (gündüzün aktif) türlerden birisidir. Küçük Keskin dişleriyle, zehirsiz olup nispeten büyük bir ağza sahiptir.

Çoğunlukla kertenkelelerle geçinir: bilhassa **Ablepharus budaki** Göçmen *et al.* (1996b) bu tür için uygun avlardan birisini oluşturur. Vücudundan bu türün iyi bir tırmanıcı olduğu anlaşılır.

Coğrafi Dağılışı: Bu yılan Kıbrıs'ın endemik sürüngen türlerinden birisidir. Akamas, Baf Ormanı ve Baf Bölgesi'nin diğer birkaç noktasında belirlenmiştir. Ada'nın kuzeyinden henüz kayıt yoktur (Schätti, 1985; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996b).

***Coluber najadum* (Eichwald, 1831) (İnce Yılan, “Ok Yılanı”)**

Morfolojik Özellikler: İnce vücutlu ve total boyu 140 cm kadar olabilir. Preocularia 2, nadiren 1 veya 3, postocularia 2, supralabialia genellikle 8, bazen 9 veya 7 olabilir. Göz bebekleri yuvarlak, vücut etrafındaki pullar düz, gövde ortasında sayıları genellikle 19, nadiren 17 sıralıdır. Ventralia 200-236, subcaudalia 100-140 arasında değişir. Vücudun ön kısmında sırt rengi gri veya mavimsi kahverengi, arka kısımlarda ise sarımsı veya kırmızımsı kahverengidir. Boyun yanlarında kenarları açık, içi siyah leke sıraları bulunur. Bu lekeler geriye doğru küçülür ve gövde yarısından önce kaybolurlar. Gözlerin ön ve arka kenarları sarımsı ince bir bantla çevrilidir. Alt taraf lekesiz sarımsı beyazdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Genellikle taşlık ve çalılık kuru ortamlarda yaşar. Bazen bahçe araları, tarla kenarları ve evlere yakın yerlerde de görülürler. Çalı ve ağaçlara tırmanabilir. Kertenkele ve böceklerle beslenir. Bir dişi 3-5 yumurta bırakır. Çok süratli hareket eder, hızla giderken gövdenin ön kısmını yukarı kaldırır. Bu nedenle halk arasında “ok yılanı” adı da verilir. Zehirsiz ve gündüz faaldir.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kuzey Kıbrıs, Balkan Yarımadası'nın güney tarafları, Türkiye, Suriye ve İran'da yayılmıştır. Deniz seviyesinden 1800 m yüksekliklerde görülür. Bu türün Kıbrıs'ta bulunduğuna ilişkin ilk kayıt Boulenger (1910) tarafından verilmiştir. Kuzey Kıbrıs (Küçük Kaymaklı, Lefkoşe)'tan tek örnek, ZDEU (Zooji Departmanı Ege Üniversitesi) koleksiyonunda muhafaza edilmektedir. Son olarak Lapta-Girne'de görülmüştür (Göçmen *et al.*, 1996a). Bu türün de adadaki soyu, Sarı Kertenkele **Eumeces schneideri**, Yarı Sucul Yılan **Natrix natrix** ve Uysal Yılan **Eirenis modestus** gibi tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

***Coluber nummifer* Reuss, 1834 (Sikkeli Yılan)**

Morfolojik Özellikler: Büyük başlı, vücut boyu 150 cm kadar olabilir. Preocularia ekseriyetle 3, postocularia genellikle 2, bazen 3 nadiren de 4 tanedir. Supralabial plaklar ekseriyetle 9 bazen 8 veya 10 olabilir. Göz bebeği yuvarlak, karıncalı sırt pulları gövde ortasında 23-25 sıralıdır. Ventralia

196-214, subcaudalia 79-89 arasında değişir. Sirt taraf sarımsı veya gri kahverengi olup, genellikle yuvarlağımsı esmer lekeli. Sirt lekeleri bazen bitişik olabilir. Başın üstü ve yanlarında da koyu lekeler bulunur. Gövde yanlarında iki sıra leke mevcuttur. Sirt ve lateral lekeler kuyruқта çizgi teşkil ederler. Alt taraf sarımsı beyaz, siyahımsı noktalıdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Az bitkili taşlık bölgelerde yaşar. Genellikle kertenkele, küçük memeli, kuş ve kuş yavruları ile beslenir. Toprak damlı evlerin tavan kısımlarında Gekkonidae türlerini yakalar. Hareketleri hızlı ve ısırcıdırlar, ancak zehirsiz yılanlardır Bir dişi 5-10 kadar yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kıbrıs, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Mısır, Ege Denizi Adaları ve Türkiye'de yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2000 m'ye çıkar. Türkiye'de Batı, Güney, Orta Anadolu'nun batı kısımlarında yayılmıştır (Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998).

***Eirenis modestus* (Martin, 1838) (Uysal Yılan)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 70 cm kadar olabilen, ince yapılı bir yılan türüdür. Preocularia ekseriyetle 1, nadiren 2, postocularia 2, nadiren 1 veya 3, supralabialia 7, nadiren 8 tanedir. Göz bebekleri yuvarlak, sirt pullarının gövde ortasındaki sayıları genellikle 17 nadiren 19 sıralıdır. Ventralia 143-189, subcaudalia 51-81 arasında değişir. Sirt taraf sarımsı kahverengi, baş ve ensedeki siyah lekeler gençlerde bariz, yaşlı erginlerde silik veya hiç belli değildir. Sirt genellikle lekesiz, ancak bazılarında az veya çok esmer lekeler bulunur. Alt taraf lekesiz sarımsı beyazdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Az bitki örtüsü olan taşlık arazide yaşar. Taş altlarında gizlenir. Besinlerini böcek, örümcekler bazen de solucan v.b. hayvanlar teşkil eder. Bir dişi 3-8 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Kıbrıs, Kafkasya, Kuzeybatı İran, Türkiye, Suriye, Lübnan, bazı Ege Adaları'nda yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2000 m'ye kadar çıkar (Schmidtler, 1984; Osenege, 1989; Baran & Atatür, 1998). Kıbrıs'ta yaygın olmayan türlerden birisidir. Kuzey Kıbrıs'ta sadece Lapta-Girne'de Göçmen tarafından 1997'de bir kez görülmüştür.

***Natrix natrix* (Linnaeus, 1758) (Yarı Sucul Yılan)**

Morfolojik Özellikler: Boynu bariz şekilde ince olan bu türün vücut boyu 150 cm kadar olabilir. Preocularia 1, nadiren 2, postocularia 3, nadiren 2 veya 4 olabilir. Supralabialia 7, nadiren 6 veya 8 tanedir. Karınalı sirt pulları gövde ortasında genellikle 19, nadiren 17 veya 18 sıralıdır. Ventralia 162-184, subcaudalia 50-80 arasında değişir. Sirt taraf gri veya esmer kahverengi, nadiren siyah,

ender olarak albino fertlere de rastlanır. Sırtta iki açık renkli boyuna çizgi genellikle mevcut, bazen de fark edilmez. Bu çizgilerin arasında ve yanlarında siyah lekeler bulunur. Başın arka yanlarında sarı ay lekeleri genellikle barizdir. Gövde yanlarında da bir sıra siyah leke bulunur. Alt taraf sarımsı beyaz, sık veya seyrek siyah lekeli.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Daha çok suya yakın çayırlık ve taşlık kısımlarda yaşar. Durgun ve akarsularda, tarla ve bahçe araları ile evlerde de bulunur. Yakalandıklarında ısırılmazlar ancak fena kokan gazla karışık bir sıvı salarlar. Bazen de sırt üstü yatıp ağzını açarak ölü taklidi yaparlar. Besinlerini kurbağa türleri, küçük balık ve kemiriciler teşkil eder. Bir dişi 6-13 yumurta bırakır. Bazen aynı yere çok sayıda dişi yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Tür Kıbrıs Adası, Avrupa, Kuzeybatı Afrika ve doğuya doğru Orta Asya'ya kadar yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2400 m'ye kadardır. Bu tür sucul ortamlara uyumu nedeniyle, Kıbrıs'ın en nadir görülen, keza en nazik ve tükenme tehlikesi altında olan yılanlarından birisidir. 1960'lı yıllardan beri soyunun tükendiğine inanılmıştı (Schmidtler, 1984; Osenege, 1989; Schätti & Sigg, 1989). Wiedl & Böhme (1992) görünüş olarak hiç dokunulmamış ve üreyebilen bir popülasyonu Troodos Dağlarının kuzey eteklerinde (Lefkoşe Bölgesi) yeniden keşfetmişlerdir. Ada'nın güneyinde bu türün alttür durumu açık değildir (Böhme & Wiedl, 1994). Kuzey Kıbrıs'ta canlı örneğe rastlanmamış olmakla birlikte, Kıbrıs'ta olduğu bilinen bu yılanın birkaç kanıt örneğinden biri Gönyeli-Lefkoşe'dendir (ZDEU 117/1960). Bu durum, türün önceleri, şimdiki gibi daha yüksek ve daha soğuk irtifalara sınırlanmasından ziyade, daha geniş bir dağılışı sahasına sahip olduğunu işaret eder. Elimizdeki örneğe dayanarak Kuzey Kıbrıs'ta *N. n. persa* (Pallas.1814) alttürünün bulunduğu söylenebilir (Göçmen *et al.*, 1996a).

***Telescopus fallax* (Fleischmann, 1831) (Kedi Gözlü Yılan)**

Morfolojik Özellikler: İnce boyunlu, göz bebekleri dikey ve vücut uzunluğu genellikle 70-80 cm olan bir yılanıdır. Preocularia 1, postocularia 2, nadiren 3 veya 1, supralabialia 8 bazen 7 veya 9. Sırt pulları gövde ortasında 19, nadiren 21 sıralı, ventralia 169-243, subcaudalia 47-78 arasında değişir. Sırt taraf gri kahverengi ve siyah lekeli. Lekeler vücut gerisinde soluklaşır. Koyu renkli temporal şerit mevcuttur. Gövde yanları da bir sıra lekeli. Alt taraf sarımsı beyaz, mermer görünümünde esmer lekeli.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Güneşli taşlık yamaçlar, yol kenarı ve harabelerde yaşar. Besinlerini kertenkele ve küçük memeliler teşkil eder. Yarı zehirli olan bu yılanın zehir dişleri üst çenenin gerisindedir. Sabahın erken ve akşamın geç saatlerinde avlarını zehriyle bayıltıp sonra

yutar. Zehirleri insan için tehlikeli değildir. Bir dişi 7-8 yumurta bırakır.

Coğrafi Dağılışı: Kıbrıs, Güneybatı Asya, Balkanlar, Türkiye ve Ege Denizi Adaları'nda yayılmıştır. Vertikal dağılışı 1600 m kadardır. Kıbrıs'ta yaygın olarak karşılaşılan bir türdür. Kıbrıs'ta yaşayan alttür ada için endemik olan, *Telescopus fallax cypriaca*'dır (Baran, 1976; Göçmen *et al.*, 1996a).

***Malpolon monspessulanus* (Hermann, 1804) (Çukur Başlı Yılan, “Sarı Yılan”)**

Morfolojik Özellikler: Baş üstünde ve gözler arasında boyuna bir çukurluk vardır. Vücut boyu 2 m kadar olabilir. Preocularia 1, postocularia 2 nadiren 3, supralabialia 8, bazen 9. Ortaları biraz çukur olan sırt pulları gövde ortasında 17 veya 19 sıralıdır. Ventralia 155-190, subcaudalia 67-102 arasında değişir. Sırt taraf erginlerde yeşilimsi gri kahverengi ve lekesiz, gençlerde zemin renk gri veya kahverengi olup küçük siyahımsı lekelidir. Lekelerin kenarları ince beyaz çizgildir. Alt taraf beyazımsı veya sarımsı beyaz ve siyah veya gri noktalıdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Az bitkili, taşlık ve kuru ortamlarda yaşar. Bahçe su kanalı kenarlarında da görülür. Besinlerini kertenkele, küçük memeli ve kuşlar teşkil eder. Bir dişi 4-12 yumurta bırakır. Yarı zehirli olan bu türün zehri avladığı küçük hayvanlar için etkilidir. Çünkü zehir dişleri çenenin arka kısmında bulunur ve küçüktür ancak ısırıldığı yeri şişirir ve biraz acı verir.

Coğrafi Dağılışı: Bu tür Kıbrıs, Güney Avrupa, Türkiye, Kuzey Afrika ve Batı Asya'da yayılmıştır. Vertikal dağılışı 1500 m kadardır. Kıbrıs'ta her yerde rastlanır. Kıbrıs ve komşu ana karalarda yaşayan alttürü *M. m. insignitus* (Geoffroy-St. Hilaire 1827) adını taşır (Osenege, 1989; Schätti & Sigg, 1989; Böhme & Wiedl, 1994; Baran & Atatür, 1998).

10.3. Familya: Viperidae

***Vipera lebetina* (Linnaeus, 1758) (Koca Engerek, “Batsalli, Sağır Yılan”)**

Morfolojik Özellikler: Vücut boyu 130 bazen de 200 cm kadar olabilen kalın yapılı, Kıbrıs'ın en tehlikeli ve en iri yılan türüdür. Başın üst tarafı yalnız karınalı küçük pullarla örtülü. Göz bebeği dikey, göz etrafında pul halkasında pul sayısı 14-18 arasında değişir. Göz ile supralabialia arasında 3, nadiren iki pul sırası vardır. Supralabialia 10, bazen 9 veya 11 olabilir. Karınalı sırt pulları gövde ortasında 25, nadiren 27 sıralı, ventralia 155-180, subcaudalia 35-58. Sırt taraf gri veya esmer kahverengi, genellikle bariz iri siyahımsı lekelidir. Bazen iki parçalı olabilen bu

lekelerin kenarları esmer şeritle çevrili, orta kısımları tuğla kırmızısıdır. Temporal şeritler soluk renkli, gövde yanlarında da koyu leke sıraları bulunur. Alt taraf hafif pembemsi sarı yahut beyaz ve siyah noktalıdır.

Biyolojik-Ekolojik Özellikler: Ormansız düz ova ve taşlık kısımlarda yaşar. Ayrıca harabelerde, tarla ve bahçe aralarında da görülürler. Besinlerini küçük kemiriciler, kuşlar, kertenkele ve yılanlar teşkil eder. Avlarını önce zehirleyip öldürür, sonra yutar. Bir dişi 5-7 yavru doğurur. Zehirli bir türdür ve zehri insanlar için tehlikeli olabilir. Ancak bu yılanın zehirlemesi ile ölüm olayı bilinmemektedir. Bütün yılan türleri gibi rahatsız edilmedikçe insana saldırmazlar.

Coğrafi Dağılışı: Kıbrıs, Kuzey Afrika, Siklat Adaları, Türkiye ile Batı ve Orta Asya türün yayılış alanını teşkil eder. Vertikal dağılışı 2000 m'ye ulaşır. Kuzey Kıbrıs'ta, bilhassa Geçitköy, Karşıyaka ve Lapta civarlarında (Girne Bölgesi), keza Karpaz Bölgesi'nde sık olarak görülür. Kıbrıs'ta ada için endemik kabul edilen nominat ırk, ***V. lebetina lebetina*** yaşar (Oseneegg, 1989; Schätti & Sigg, 1989; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a). Böhme & Wiedl (1994) Baf yakınında yakaladıkları bir ergin örnekte, sadece sağ tarafta göz üstünde yer alan superciliar plakların önemli derecede ön sırt tarafa doğru çıkıntı yaptığını ve küçük fakat bariz bir boynuz şekillendirdiğini rapor etmiştir.

1. INTRODUCTION

A new snake species *Coluber cypriensis* (Schätti, 1985) which is endemic for Cyprus and a new lizard species, *Ablepharus budaki* (Göçmen *et al.*, 1996b) were recently described, stemming from progressively increasing works on the herpetofauna of Cyprus (Schmidtler, 1984; Schätti, 1985; Oseneegg, 1989; Schätti & Sigg, 1989; Wiedl & Böhme, 1992; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a). It was also reported that the taxonomical states of *Telescopus fallax*, *Vipera lebetina* and *Natrix natrix* were still problematical and the subspecific status of *Bufo viridis* uncertain. The former *Rana ridibunda* of Cyprus is now a synonym of *R. levantina*, a new species from Israel (Schneider *et al.*, 1992; Böhme & Wiedl, 1994). Basoglu & Baran (1977) included the *Chamaeleo chamaeleon* populations of Cyprus to the nominate race, but Böhme & Wiedl (1994) were of the opinion that they belong to *C. c. recticrista*, an eastern Mediterranean race. The same authors pointed to the similarity of *Ophisops elegans* from Cyprus to those from Hatay (SE Anatolia).

Budak & Göçmen (1995) found some significant morphological differences between the *L. laevis* from Northern Cyprus and the nominate race (*L. laevis laevis*) from Adana & Mersin (Budak, 1976), however it was not possible to differentiate the two populations by using Werner's (1936) diagnostic characteristics. Thus, they strengthen the doubts of Oseneegg (1989) and Schätti & Sigg (1989) on this topic. According to Budak & Göçmen (1995), the established differences may be at species level, raising the Cyprus form to *L. troodica*. A serological study of Tosunoğlu *et al.* (1999) provided a significant degree of certainty to the difference of the two populations, suggesting the name *L. troodica* for the Island form. So now, it is one of the endemic species of the Island.

For a long time the *Ablepharus* populations of the Island were accepted as *Ablepharus kitaibelii kitaibelii*, the race of adjacent mainland, until Göçmen *et al.* (1996b) pointed to the similarities of this form to *A. k. chernovi* from Turkey & Armenia, and named it as *A. k. budaki*. Later Schmidtler (1997) revised the genus *Ablepharus* within its distribution area and concluded that the form from Cyprus is a distinct species, its relatives inhabiting Israel, Syria and Turkey, and raised it to species level as *A. budaki*.

On the other hand, *Natrix natrix*, which was thought to be extinct in Cyprus (Schmidtler, 1984; Schätti, 1985; Oseneegg, 1989; Schätti & Sigg, 1989), was again found as a breeding population in S Cyprus (Wiedl & Böhme, 1992); and after quite a long time, *Coluber*

najadum was reported once more from N Cyprus (Göçmen *et al*, 1996a) after its initial report from the Island by Boulenger (1910)

Amphibians and reptiles are considered together in books on the herpetofauna. That is the way we tried to introduce and describe the amphibians and reptiles of Cyprus in this booklet. Short explanations on their descriptive general characteristics and relations with the environment are given below.

2. GENERAL CHARACTERISTICS OF AMPHIBIANS

Amphibians are a class of vertebrates between fishes and reptiles, resembling in some aspects the fishes and in some others the higher groups; i.e., amphibian embryos resemble those of fishes and their usual four limbs are similar to those of terrestrial vertebrates. Amphibia (Greek *Amphibios*) means “living a double life”. They live in water during an early stage of development and on land during the adult stage, but always dependent on water. They are thought to be originated from fish-like ancestors but then adapted to a living on land; for example, the adults have legs instead of paired fins, the gills of larvae disappear and the adults develop lungs.

The skin of an amphibian is naked; i.e., it does not contain scales, feathers or hairs; it is always kept moist by secretions of a lot of skin glands, some of which are poison glands (Figure 1).

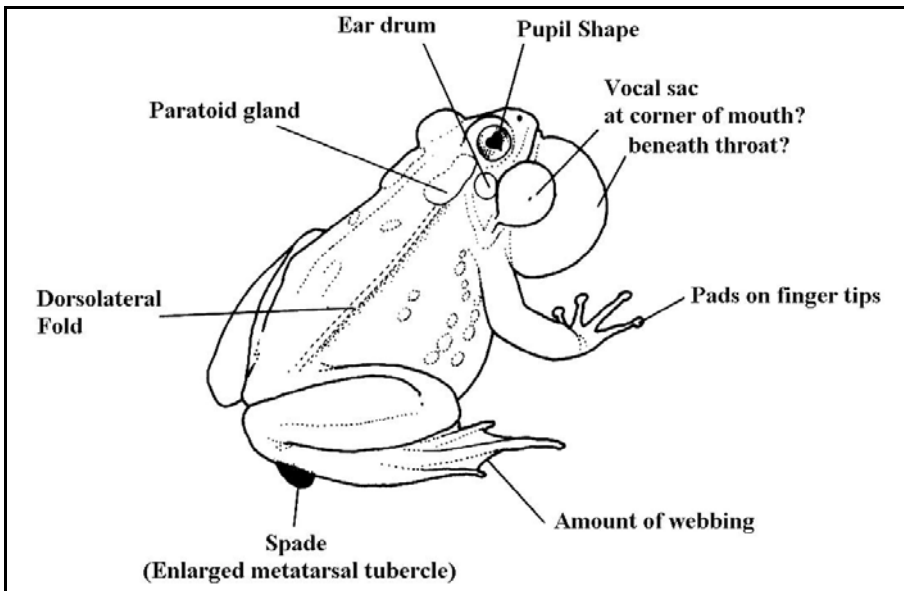

Figure 1. A generalized male frog in dorsolateral view (slightly modified from Arnold & Burton, 1978).

Adult amphibians are carnivorous; insects, earthworms and some land snails being their main diet. While in their larval stages urodeles are carnivorous but anurans are herbivorous. They usually metamorphose during their development; i.e., after the embryo they experience a larval stage, the duration of which is dependent on species, also on temperature and some other extrinsic conditions.

The urodeles exhibit various lively colours, while in anurans the colouration is in accordance with the environment. For example, *Bufo viridis* (Green Toad) is so well camouflaged in its environment, one notices it only when it jumps away. Amphibians can not tolerate aridness and salinity in their environments. That is why they do not live in the seas and would not survive if their skins become dry.

3. RELATIONS OF AMPHIBIANS WITH THE ENVIRONMENT

Amphibians have some natural enemies; some birds, aquatic turtles, snakes, several mammals, even some large freshwater fish predate on amphibians, also their aquatic larvae are seriously harmed by some insects. But of course, the greatest adversary of amphibians is man. On the other hand, amphibians are beneficial to man, consuming large quantities of harmful insects, thus keeping under control some agricultural pests and some pathogenic vectors. Being usually ignorant of the benefits of amphibians in maintaining a natural equilibrium, we greatly harm them intentionally or unintentionally; i.e., we destroy or obliterate wetlands, their natural habitats, or seriously pollute some freshwater systems (rivers and lakes). Thus, irreversibly deplete the natural stocks of the amphibian populations.

4. GENERAL CHARACTERISTICS OF REPTILES

Reptiles are a class of vertebrates between amphibians and birds, adapted to a terrestrial life style. Their skins are dry, almost without any skin glands. Over their skins a keratinous layer is present, which forms scales and plates at different parts of the body (Figures 2-6). From time to time, this layer is completely renewed.

Reptiles usually have four limbs, but some of them are limbless. Even those with limbs have very low bodies so that they are in contact with the ground. The majority of them live on land, but some are aquatic, however even those have lungs.

Reptiles usually have copulation organs so they have internal fertilization. They are usually oviparous, i.e., the females lay their eggs to suitable places in their environment. The

eggs are either covered with deformable elastic skins or with hard, brittle shells. Some reptiles give birth to live young. They never have a larval stage during their development, the young emerging from the eggs are like miniature copies of the adults. Reptiles are mainly carnivorous, however some turtles and some lizards feed mainly on plant material.

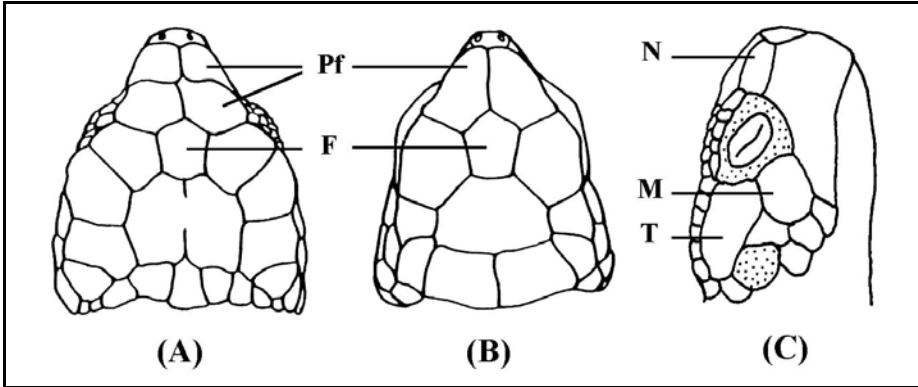

Figure 2: Head plates in a turtle: A, B-Dorsal, C-Lateral views. Pf: Praefrontale, F: Frontale, N: Nasale, M: Massetericum, T: Tympanicum (slightly modified from Basoglu & Baran, 1977).

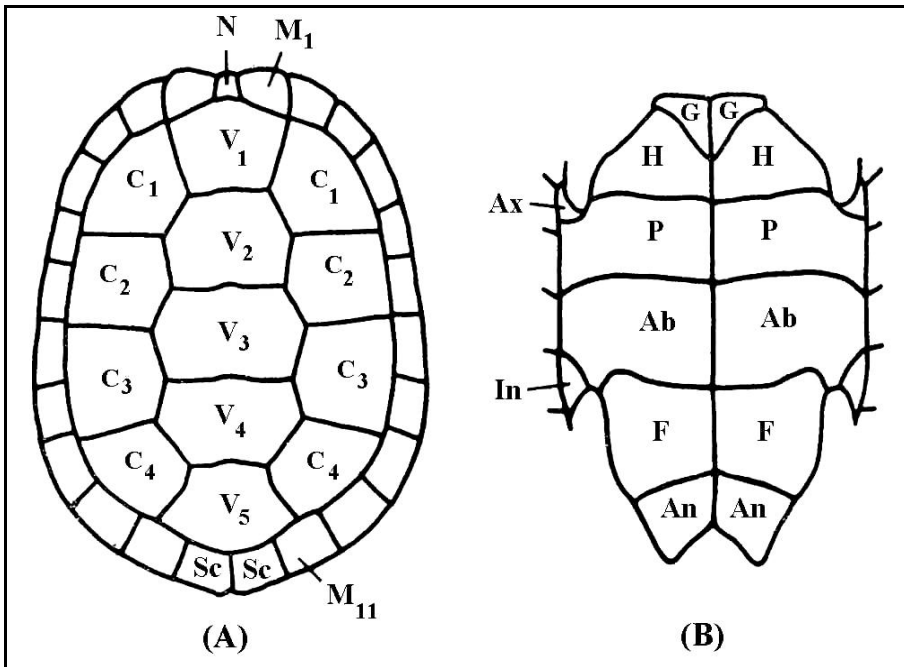

Figure 3. Keratin plates in a generalized turtle shell: A- Carapace, B- Plastron. N: Nuchale, V₁-V₅: Vertebrae, C₁-C₄: Costalia, M₁-M₁₁: Marginalia, Sc: Supracaudalia, G: Gulare, H: Humerale, P: Pectorale, Ab: Abdominale, F: Femorale, An: Anale, Ax: Axillare, In: Inguinale (slightly modified from Basoglu & Baran, 1977).

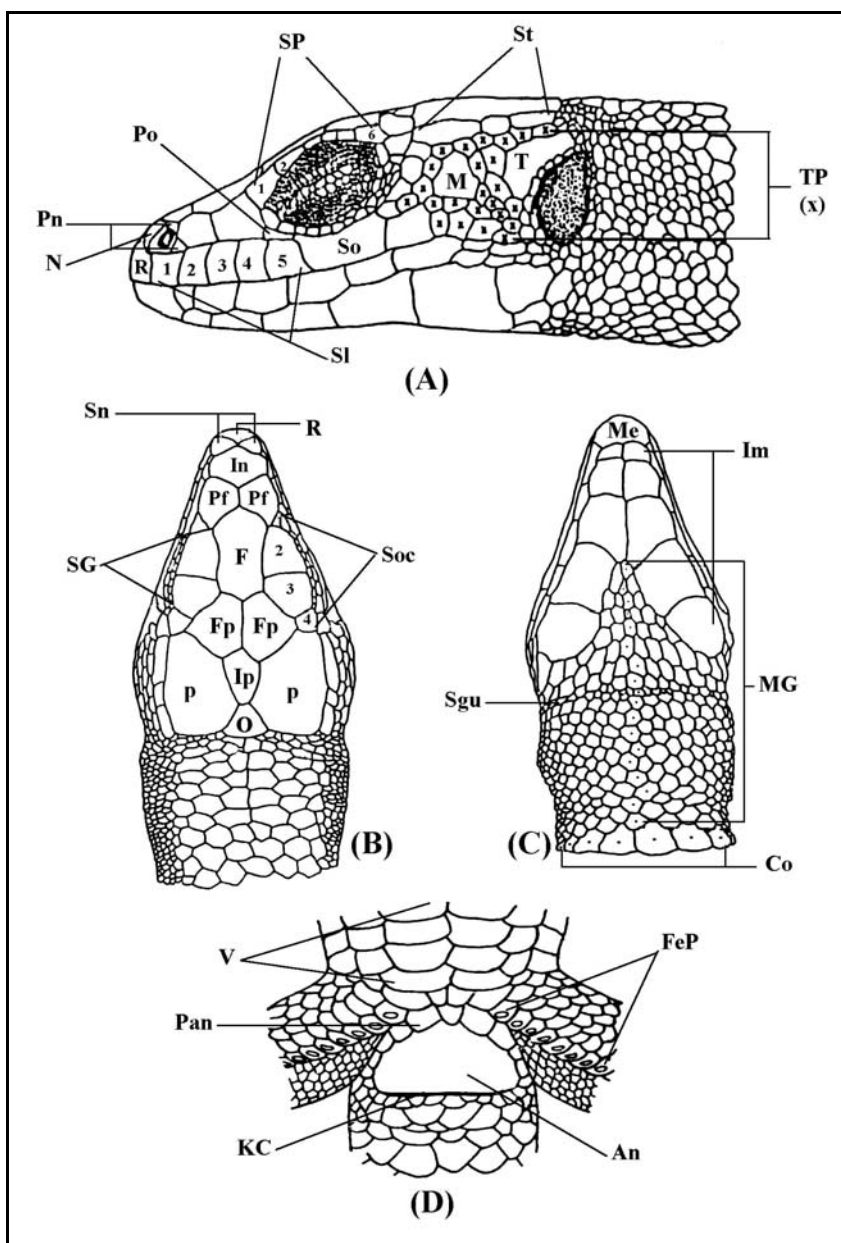

Figure 4. Head and abdominal plates in a lizard: A-Lateral, B-Dorsal, C-Ventral views, D-Ventral view of hind leg region. An: Anale, Co: Collaria, F: Frontale, Fp: Frontoparietalia, Im: Inframaxillaria, In: Internasale, Ip: Interparietale, FeP: Femoral Pores, KC: Cloacal Cleft, L: Loreal Plates, M: Massetericum, Me: Mentale, MG: Median Gularia, N: Nasale, O: Occipitale, P: Parietalia, Pan: Preanale, Pf: Praefrontalia, Pn: Postnasalia, Po: Preoculare, R: Rostrale, SG: Supraciliar Granules, Su: Sulcus Gularis, SI: Supralabialia, Sn: Supranasalia, So: Suboculare, Soc: Supraocularia, SP: Supraciliar Plates, St: Supratemporalia, T: Tympanicum, TP: Temporal Scales, V: Ventralia (slightly modified from Basoglu & Baran, 1977 and Baran & Atatür, 1998).

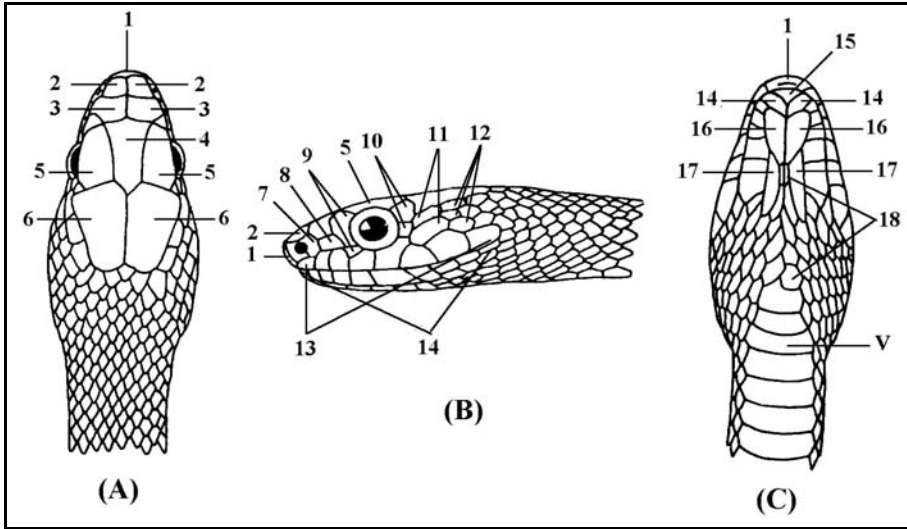

Figure 5: Head plates in a typical snake: A- Dorsal, B- Lateral, C- Ventral views. 1: Rostrale, 2: Internasalia, 3: Praefrontalia, 4: Frontale, 5: Supraocularia, 6: Parietalia, 7: Nasale, 8: Frenale, 9: Praeocularia, 10: Postocularia, 11: Temporalia, 12: Posttemporalia, 13: Supralabialia, 14: Sublabialia, 15: Mentale, 16: Anterior Inframaxillaria, 17: Posterior Inframaxillaria, 18: Gularia, V: Ventrale (slightly modified from Basoglu & Baran, 1978).

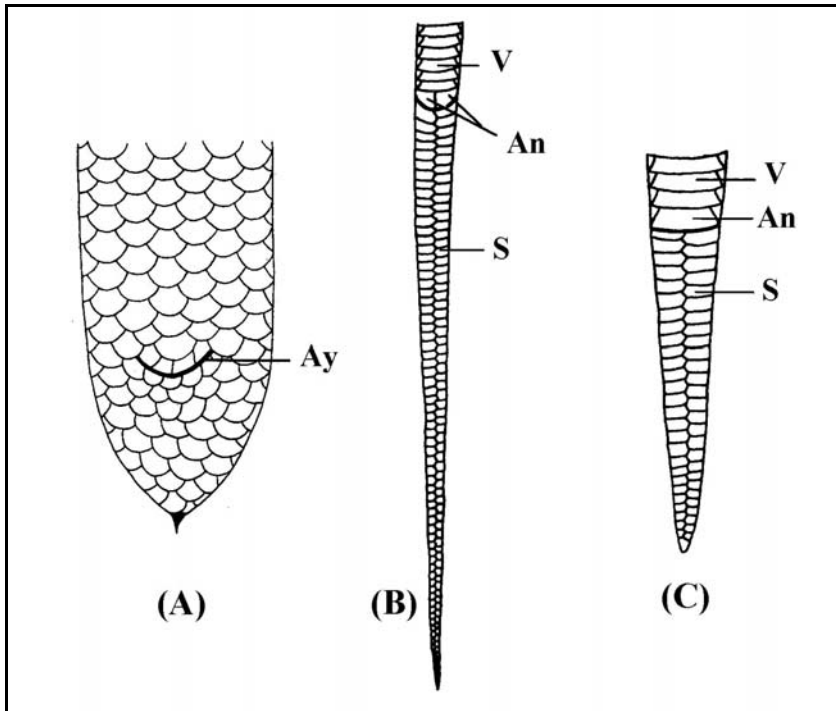

Figure 6: Ventral views of tails in snake families found in Cyprus Island. A-Typhlopidae (*Typhlops vermicularis*), B- Colubridae (*Coluber jugularis*), C-Viperidae (*Vipera lebetina*). Ay: Anal cleft, An: Anale, S: Subcaudale (slightly modified from Basoglu & Baran, 1978).

5. RELATIONS OF REPTILES WITH THE ENVIRONMENT

Some birds of prey and some mammals are the natural enemies of reptiles. But again, their most dangerous enemy is man. Some of the snake and lizard species are poisonous. Poisonous lizards belonging to the genus *Heloderma* live in Middle America, i.e., no lizard living in Cyprus Island is poisonous. But approximately 30% of the Cyprus snake species are venomous. However, almost everybody is afraid of the snakes and they are usually indiscriminately killed whenever seen. Some limbless lizards inhabiting the adjacent mainland, but which do not exist in Cyprus, (for example *European Glass Lizard*, *Ophisaurus apodus*) are also usually get killed, being mistaken with snakes.

Reptiles prefer warm to hot regions, their species and numbers diminish towards colder areas. A lessening in abundance is also observed with increasing altitude. Some specially adapted reptiles live on trees or in water.

The relations of reptiles with man are a little different from those of other animal groups. As mentioned before, some of the snakes are venomous, so the majority of the human population is afraid of snakes and tries to kill them if possible, without discriminating the venomous from the harmless ones. In so harming the general snake populations, we also destroy the equilibrium of nature. Some people are also using various snakes as pet trade material, which also depletes natural snake populations, and as a result, mice and rats in nature get out of control, causing much harm to our various agricultural crops.

Some human activities pollute, reduce or completely destroy habitats suitable for snakes. Also, the skins of some snakes are used in the manufacture of shoes, belts, etc., resulting in uncontrolled hunting of these species, seriously endangering their survival.

Reptiles developed and evolved into many diverse groups up to and during Mesozoic, thus becoming the masters of our planet; but in later geological ages a lot of reptile groups became extinct, so today only a small percentage of those diverse groups survive. Compared with other vertebrates, reptile species are significantly fewer both qualitatively and quantitatively.

6. HUMANS VERSUS AMPHIBIANS & REPTILES

The great majority of the amphibian and reptilian fauna of Cyprus Island is without poison or venom. Two species of the Island's snakes; *Telescopus fallax* (*Cat Snake*) and *Malpolon monspessulanus* (*Montpellier Snake*) are usually harmless unless they bite thin regions (like fingers) because their paired poison teeth are way back in their upper jaws. They

usually feed on small rodents like mice, thus they are effective in saving some agricultural crops and help in keeping the general hygienic properties of the environment. Some of the other reptilian and amphibian species are potential biological pest controllers, feeding on various insect and rodent pests. Decreases in the populations of amphibians and some aquatic reptiles caused by chemical pollution in their wetland habitats result in a proportional increase in various insect pests sharing the same environment, eradication of which is an expensive process. Similarly, fear of snakes resulting from ignorance causes the local people to kill any snake on sight, removing important rodent controllers from the environment. One should always keep in mind that these amphibian and reptilian species do not share common food sources with man, and various lizard and snake species never harm us, unless provoked or stepped-on accidentally, etc. However; the *Blunt-nosed Viper*, ***Vipera lebetina***, which may be encountered especially during the night time in open grasslands, rocky-stony areas in Cyprus, may be dangerous to small and large mammals, even to man, being venomous and having a large pair of poison fangs in front of its upper jaw.

Taking into consideration the presence of both poisonous and non-poisonous snakes on the Island, and the probability of being bitten by any one of them, at least some basic information and first-aid procedures should be given.

A bitten person should not try to catch the culprit, which may lead to further bitings. Any snake can bite a man and usually the majority of snake bites are done by non-poisonous species, even the bite of a poisonous snake does not always inject an effective amount of venom into the wound. With the proper and timely precautions, death from snake bites on the island would be very rare indeed. Even in untreated viper bite cases, death in the first 24 hours is almost never seen. However such bites should be considered seriously and treated accordingly.

There may appear some observable symptoms at the bite area within half an hour and they may indicate the possibility of poisoning. Then no time should be lost in getting treatment, bearing in mind that over-excitement and panic can also be harmful.

In case of poisoning the first symptoms are:

The first and sometimes the only symptom may be shock, which can also result from the bite of a non-poisonous snake. The victim usually feels weak but in extreme cases can become semi-conscious with cold, damp skin, weak pulse and rapid, shallow breathing. In case of a real poisoning, the bite area swells within several minutes. Later; sweating, vomiting, abdominal pains and diarrhea may appear.

The first-aid procedure should be:

- ❖ Victim should be reassured and calmed.
- ❖ The bite area should be immobilized, movement may spread the venom.
- ❖ Prompt medical attention should be sought, preferably at a hospital with viper antivenin facilities.
- ❖ If medical attention is likely to be delayed for over an hour, a firm (but not tight) ligature can be applied above the bite area to retard the spreading of venom. Cutting with a sterile razor or sucking of the wound is not recommended since the former may lead to shock and the latter to secondary poisoning. Washing the wound with strong disinfectants or with *potassium permanganate* solution should also be avoided.

In some highly sensitive people (to snake venom) the bite is immediately followed by a collapse. Medical attention should be given to them as soon as possible.

7. AMPHIBIANS IN CYPRUS

7.1. Family: Bufonidae

***Bufo viridis* Laurenti, 1768 (Green Toad)**

Identification: SVL (Snout-Vent Length) up to 9 cm; i.e., smaller than the other species of the genus in Turkey, ***B. bufo***. Parotoid glands are distinct; the iris green or greenish with mixed black lines. Tympani are distinct; the skin rough. The male has a vocal sac. A single row of tubercles under fingers. The dorsum generally gray, greenish or whitish with large green maculations usually rimmed in black. The lateral body warts, and sometimes the dorsal warts are red. The venter is dirty white, with or without maculations.

Habitat & Biology: This nocturnal species shelters in the daytime under stones or within subterranean burrows in gardens or open fields. Is more tolerant to desiccation. Predating on insects, earthworms and some molluscs. Vocalisation of the males resembles a loud police whistle. Goes to water only for breeding. A female spawns 10.000-12.000 eggs in two gelatinous strings in suitable places of lakes, lakelets, pools or slowly flowing streams.

Distribution: The range of the species extends from N Africa, Mediterranean countries including Northern Cyprus, Middle and S Europe, Turkey to W Asia and Mongolia. Its vertical distribution is up to 4600 m. Northern Cyprus, is, according to some authors (Oseneegg, 1989: Schätti & Sigg, 1989), inhabited by ***B. v. arabicus*** Heyden, 1827; however, the taxonomical status of this

population group is not clear yet (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a). This species is abundantly distributed especially around the vicinity of the lakelets of Gönyeli (Nicosia, Lefkoşa) and Geçitköy (Kyrenia, Girne) in northern Cyprus.

7.2. Family: Hylidae

***Hyla savignyi* Audoin, 1827 (Green Frog)**

Identification: SVL up to 5 cm; skin smooth dorsally, granulated ventrally. Tympanic membranes distinct. Typically, fingers and toes end in wide, disc shaped adhesive pads. Males have a large vocal sac beneath the chin. The dorsum is usually a bright green, sometimes changing to gray, yellowish or blackish, sometimes with dark coloured small spots. This species is usually quite similar to *H. arborea* (Linnaeus, 1758) (**Common Tree Frog**), but differs from that species in having relatively longer hind legs and no spur-like branch of the dark lateral stripe in the inguinal region. Also, the stripe is not continuous (In *Hyla arborea*, a dark stripe, which begins in front of the eye, extends through the tympanic membrane, and laterally along flanks to the inguinal area, and there forms a spur-like branch anterodorsally). The venter is whitish or slightly yellowish.

Habitat & Biology: An arboreal species; frequenting trees, shrubs, bushes or reeds. Nocturnal in habit, shelters under leaves in the daytime. Not easy to detect because of its colour changing ability. Goes to water only in the breeding season. Feeds on various flying insects and spiders. Has potent poisonous skin secretions. Prefers clean and deep waters with much vegetation for breeding. The vocalisation of the males is quite strong during the breeding period. The walnut sized egg masses are sometimes attached to the vegetation in water, containing 800-1,000 eggs.

Distribution: Is known from Cyprus, Turkey, Israel, Syria, Iran and Transcaucasica. It is widely distributed in the vicinity Lefke (Nicosia), Geçitköy and Lapta (Kyrenia) in Northern Cyprus.

7.3. Family: Ranidae

***Rana ridibunda* Pallas, 1771 (Marsh Frog)**

Identification: SVL up to 15 cm. Tympanal membrane distinct, a temporal stripe is not present. Dorsolateral skin folds well developed. The skin is usually rough to warty; the males with two vocal sacs. The dorsum is greenish-gray, may also be light to dark brown. Darker patches of marbling or maculations also present. In some specimens, a lighter coloured vertebral stripe is evident. Venter usually dirty white or yellowish, frequently with small, dark markings; in some, the

venter is reddish. Recently, some authors believe that the Cyprus population belongs to *Rana levantina* Schneider, Sinch & Nevo, 1992 (**Levantine Frog**) (*Presently known from the Nile Delta, Israel and Turkey*), a frog species recently distinguished from *Rana ridibunda* with its characteristic vocalization. SVL up to 85 mm. The dorsum is green and brown; with dark green, dark brown or black maculations; hind limbs with large dark blotches. But this status is not confirmed yet, since the morphological characteristics, habitats and biology are overlapping those of *Rana ridibunda*.

Habitat & Biology: Strongly aquatic, inhabits lakes, pools or slowly flowing streams with much vegetation. Stays in close proximity of water bodies and prefers low plains or marshes. Sometimes seen in strong currents. A gregarious and diurnal species, but can forage also in the nighttime. Main diet is insects. A female lays 5,000-10,000 eggs as several masses either between aquatic plants or directly into open water.

Distribution: The species is widespread in N Africa, Middle and S Europe, Turkey, W Asia and Cyprus with a vertical distribution up to 2500 m. In Northern Cyprus, this species is abundantly encountered in the lakelets Geçitköy (Kyrenia) and Gönyeli (Nicosia) and also around Lefke (near the boundary of Greek Cypriote in the western of the country, Nicosia).

8. TURTLES IN CYPRUS

8.1. Family: Bataguridae

***Mauremys caspica* (Gmelin, 1774) (Caspian Turtle, Stripe-necked Turtle)**

Identification: Carapace length up to 25 cm, or slightly longer; carapace ankylosed to plastron; axillar and inguinal plates present. Carapace low-domed; vertebral and costal plates with distinct central keels in young, gradually become indistinct in older specimens. The suture between the anals is shorter than that of femorals. Carapace is gray to grayish-green with reddish or yellowish markings, the plastron with large dark or black patches. The head, neck and limbs with yellowish stripes.

Habitat & Biology: Inhabits lakes, rivers, ditches, etc. Feeds on fish and other suitable aquatic animals. Hibernates under water. A female lays 9-20 eggs in terrestrial nests.

Distribution: Its range extends from NW Africa, S Europe to Turkey, Transcaucasica, Iran, Iraq, Syria, Israel, Northern Cyprus and some Aegean islands. In Northern Cyprus, *M. c. rivulata* (Valenciennes, 1833) is present being only in Küçük Kaymaklı District, Kanlı Dere River (Nicosia).

8.2. Family:Cheloniidae

***Caretta caretta* (Linnaeus, 1758) (Loggerhead Turtle)**

Identification: Marine, carapace up to around 100 cm in adults. Two pairs of prefrontal plates on the head; 5 pairs of costal plates on the carapace; nuchal plate in contact with the first costals. On the outer edges of the flipper-like limbs two claws at most. Usually 3 pairs of inframarginal plates, without pores. The dorsum is usually reddish-brown; the venter whitish to light yellow.

Habitat & Biology: Feeds on fish, molluscs and coelenterates. A female deposits around a hundred eggs to nests dug into beach sands. Nest building is, as in *C. mydas*, nocturnal. The hatchlings emerge during the night after an incubation period of approximately two months and enter the sea. Because of the touristic, urban and industrial usage of suitable nesting beaches, the Mediterranean populations are gravely endangered. To prevent their extinction, they are now protected under "Mediterranean Action Plan" (MAP).

Distribution: Widespread in warm and temperate oceans, also in the Mediterranean; sometimes seen in the Sea of Marmara and the Black Sea. The nests of the Mediterranean populations are usually built on the southern sandy shores of Anatolia and the northeastern shores of Northern Cyprus between Kyrenia and Dipkarpaz.

***Chelonia mydas* (Linnaeus, 1758) (Green Turtle)**

Identification: One of the bigger marine turtles with a carapace length up to 140 cm. Only one pair of prefrontals on head; nuchal plate does not contact the first costals; 4 pairs of costals on carapace. Each of the flipper-like limbs contain at most only one claw. Usually 4 pairs of inframarginal plates. The dorsum is grayish-brown, usually with yellowish or brownish markings. The venter is light yellow to white.

Habitat & Biology: The adult usually feeds on turtle grass and other seaweed, the young is carnivorous. A female deposits around 200 eggs to its nest dug in the beach, usually laying more than one batch (in one breeding season, up to 5 batches with a total 468 eggs have been observed). For a long time the species had an economical importance because of its edible meat and fat, so its populations dangerously decreased. The usage of its nesting sites with various aims further endangered the survival of the species in the Mediterranean basin, so now, like the loggerhead, the green turtle is also protected under MAP.

Distribution: Warm oceans, also present in the Mediterranean, rarely seen in Black Sea. Nesting sites in Turkey and Northern Cyprus exclusively in the eastern Mediterranean coasts. In Northern

Cyprus, they especially nest in the sandy shores of Yayla (=Kumköy) (Güzelyurt, Nicosia), Acapulco Village (Kyrenia) and Yeni Erenköy (Karpaz Region).

9. LIZARDS IN CYPRUS

9.1. Family: Gekkonidae

***Cyrtopodion kotschy* (Steindachner, 1870) (Kotschy's Gecko)**

Identification: Total length to 9-10 cm. Pupils vertical. 8-12 longitudinal rows of keeled tubercles on dorsum, continuing on tail, tubercles are longer than wide; toes lack adhesive pads and slender, subdigital scales smooth. The dorsum is light to dark gray with dark zigzagging transverse stripes or maculations. The venter is whitish.

Habitat & Biology: Inhabits rocky-stony places with scanty vegetation, also seen on stone walls and buildings. Partly nocturnal, but also forages in daytime. Feeds on insects and spiders. Can change colour in accordance with the illumination state of the environment. A female lays 1-2 eggs between crevices and cracks of rocks.

Distribution: Its range extends from S Italy and Greece to Aegean islands, Cyprus, Turkey, Syria, Israel, NW Iran and the Transcaucasus region; with a vertical distribution to 2500 m. It is represented with *Cyrtopodion kotschy fitzingeri* (Baran & Gruber, 1982), endemic for Cyprus.

***Hemidactylus turcicus* (Linnaeus, 1758) (Turkish Gecko, "Mischaro")**

Identification: Total length up to 9-10 cm. Pupils vertical. On dorsal side, 14-16 longitudinal rows of tubercles present; also above tail, 6-8 rows of tubercles. 7-10 supralabials; preanal pores 4-10, rarely 2. Ventral scales are smooth, those of the medial row, bigger. The dorsum is grayish or light brown, overlaid by irregular, darker blotches. the venter is dirty white.

Habitat & Biology: Lives under stones, in crevices of rocks, in houses and ruins. Feeds on insects and spiders. Largely nocturnal, but may be active by day. A female lays 2 eggs.

Distribution: Known from Mediterranean and Red Sea coastal regions to India, including Turkey and Cyprus; with a vertical distribution to 1000 m. Found in all coastal zones of Northern Cyprus. It is represented with *Hemidactylus turcicus turcicus* (Baran & Gruber, 1982; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998).

9.2. Family: Agamidae

***Laudakia stellio* (Linnaeus, 1758) (Spiny Lizard)**

Identification: Total length up to 35 cm, or slightly longer. The flat and triangular head is covered with asymmetrically distributed small scales and plates; pupils round; spiny scales on the neck and sides of the head. The dorsum is covered with small and large scales; the tail with rings of spiny scales, two rings forming a segment. Tail does not break easily. The scales under the chin are keeled, those of abdomen smooth. The dorsum is blackish-brown with large yellow blotches. The venter is dirty yellow or yellowish-brown. In males, the throat is gray with a reticulated pattern; some of the dorsal scales may be bright blue.

Habitat & Biology: Frequents stone walls, rocky areas and olive groves, can easily climb both on trees and rocks. Feeds mainly on insects, but can also ingest some plant material. Typically bobs head vertically. A female lays 8-14 eggs.

Distribution: Known from N Africa, SE Europe, Turkey and SW Asia; with a vertical distribution to 1500 m. Encountered everywhere in Cyprus. It is represented with the subspecies *L. stellio cypriaca* (Daan, 1967), endemic for Cyprus. The status of the Cyprus population has been doubted by Shätti & Sigg (1989). However, Osenegg (1989) and Göçmen *et al.* (1996a) re-investigated material from Cyprus, Turkey and Syria and concluded that *cypriaca* is distinct and valid.

9.3. Family: Chamaeleontidae

***Chamaeleo chamaeleon* (Linnaeus, 1758) (Mediterranean Chameleon, “Hamolyo”)**

Identification: Total length up to 24-30 cm. Quite a different and unmistakable species with a laterally flattened body and characteristic slow movements. The head narrow and high, in adults in the form of a bony helmet. A vertebral ridge formed by enlarged scales. The toes are arranged as two opposed to three (reversing in front and hind feet) so that feet are modified to gripping rather than walking. The eyes fairly big and bulbous, with fused eyelids leaving a small opening for pupil. The eyes can move independently, or together for stereo vision. Tail strongly prehensile. Can change colour rather quickly, the ground colouration may be overlaid by darker or lighter maculations, spots and/or lateral stripes. A medial abdominal yellowish line, extending posteriorly to anus, does not change colour.

Habitat & Biology: Strongly arboreal, moves slowly but easily among twigs and branches by means of its grasping feet and prehensile tail; catching various insect preys with a sticky extensible tongue. A female deposits 20 or more eggs into burrows dug in soil.

Distribution: Known range extends from N Africa and Spain to W Asia; including Turkey and Cyprus with a vertical distribution to 700 m. It is stated that the Cyprus race of this species belongs to *C. chamaeleon recticrista* (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a). In spite of Hillenius (1978) who considered it to be a synonym of *C. chamaeleon chamaeleon*, these authors maintain this trinomial nomenclature. Material from Turkey (Göçmen *et al.*, 1996a) and Greece (Böhme, 1989; Böhme & Wiedl, 1994), suggest that eastern Mediterranean specimens attain larger dimensions than western ones (Portugal, Spain). Furthermore, there seem to be slight hemipenial differences between the two groups (Böhme & Wiedl, 1994). Thus, the population of Cyprus belongs to the eastern Mediterranean form, i.e., *C. chamaeleon recticrista*.

9.4. Family: Lacertidae

Acanthodactylus schreiberi Boulenger, 1918 (Fringe-toed Lizard)

Identification: Total length up to 15-20 cm. The occipital plate on top of head absent or rudimentary; a longitudinal depression on the anterior part of head. Subocular usually extends down to the edge of the mouth. 71-108 rows of scales around mid-trunk; femoral pores between 19-29. The lateral edges of the toes with fringe-like short spines, especially obvious at the outer borders of the 4th toes. The dorsum with 6-7 longitudinal white lines in young, with dark longitudinal stripes in-between, may be overlaid with round spots. The lined pattern more or less disappears on mature specimens, replaced by dark brownish and yellowish gray maculations. The venter is whitish. In breeding season, the venter of the males and females become brilliant reddish and greenish, respectively.

Habitat & Biology: Inhabits sandy areas with sparse vegetation. Very agile and quick moving, difficult to catch in open places. Feeds on insects. A female lays 3-5 eggs.

Distribution: This species is distributed in Cyprus, Eastern Mediterranean region of Turkey, Lebanon and Israel; with a vertical distribution to 1000 m (Troodos Mountain, Southern Cyprus). One of its subspecies, *A. s. syriacus* Boettger, 1878 inhabits the sandy banks of Lebanon and Israel. In Cyprus and Turkey, the nominate subspecies, *A. s. schreiberi* Boulenger, 1879 is present (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Franzen, 1998).

***Lacerta troodica* Werner, 1936 (Troodos Lizard)**

Identification: Total length around 12-20 cm. Rostral in contact with external nares; 2 postnasals; 5 supralabials in front of subocular; supraciliary granules usually in a complete row (97%); a large masseteric scale in temporal region; 51-68 rows of indistinct keeled dorsal scales at mid-trunk; ventrals in 6 longitudinal rows; femoral pores between 19-24. In median gular region, scale numbers are 25 in average. The dorsum is gray, greenish-brown with dark spots or maculations. Flanks with a longitudinal dark stripe (Temporal Band), above which greenish-white round spots are present. Parallel subtemporal bands extend below the temporal bands down to the base of hind legs at least, or to the mid level of the tail. The venter is yellowish-white or light green, lateral parts with blue spots. Chin, throat and venter brick red in breeding season.

Habitat & Biology: Inhabits sandy slopes, arid and vegetated areas, cultivated fields, loose garden walls, rocky and stony damp places; sometimes arboreal. Feeds on insects. A female lays 2-6 eggs.

Distribution: Known only from Cyprus Island as an endemic species with a vertical distribution to 1200 m. (Troodos Mountain, Southern Cyprus). However, it is a coastal species in Northern Cyprus. Closely related species, *Lacerta laevis* Gray, 1838 is distributed in Turkey, Syria, Lebanon and Israel. In both the lateral colour pattern of the body and the fairly dark-coloured window of large scales in the lower eyelid, the Cyprus specimens closely resemble *L. l. kulzeri* (Budak & Göçmen 1995, Göçmen *et al.* 1996a). However, they are also similar to Anatolian *L. l. laevis* specimens in general colouration, for example a strong orange-red colour on the ventral side during breeding season. The Cyprus specimens also differ from *L. l. kulzeri* in ventral colouration and in some pholidosis characteristics, e.g., absent or small-sized massetericum (Hoofien *et al.* 1990). Habitats described by Bischoff & Schmidler (1994) for *L. l. kulzeri* and by Budak & Göçmen (1995) for the Cyprus populations are different from each other. While *L. l. kulzeri* is an arid region form, the Cyprus form likes a relatively moist habitat, which is similar to the habitat of *L. l. laevis* (Budak, 1976). *Lacerta troodica* differs from *L. laevis* in the following morphological characteristics: in *L. laevis*, median gularia number is less (average 20), gular scales larger; the subtemporal "lines" below the temporal bands extend down to the mid-trunk level and also, supraciliary granules usually not in a complete row. Regarding serum proteins, Tosunoğlu *et al.* (1999) found qualitative differences in both albumin and globulin regions between the two forms, which suggests that the northern Cyprus and Turkey populations are clearly distinct. Accordingly, the authors concluded that these populations are taxonomically

distinct at the species level. Thus, the Cyprus population should be considered as *L. troodica* rather than *L. l. troodica* as previously suggested by Budak & Göçmen (1995).

***Ophisops elegans* Ménériés, 1832 (Snake-eyed Lizard, Field Lizard)**

Identification: A small lizard with a total length up to 15-16 cm. Snout-vent length usually 5.5 cm; tail about twice body length. A distinct depression is present at the anterior dorsal side of head. The two eyelids are fused, forming a transparent capsule over the eye, similar to that of a snake. Rostral does not contact external nares; 2 postnasals; no collars; 28-43 rows of keeled dorsal scales at mid-trunk; ventrals in 6 longitudinal rows; femoral pores between 8-12. The dorsum is usually gray or brown with a few or more abundant and variously sized black markings, rarely no markings on dorsum; usually two dorsolateral light lines present. In Cyprus, chin, throat and the body venter of males become yellowish green, while this colouration is seen only in chin and throat in females during the breeding season.

Habitat & Biology: A ground-dwelling species usually inhabiting open arid plains with sparse vegetation and rocky, soily substrates; prefers steppes. Diurnally feeds on insects. A female lays 2-6 eggs.

Distribution: Its range extends from southern Balkan countries, Turkey, Aegean and Mediterranean islands, including Cyprus to SW Asia and Punjab in N India; with a vertical distribution to 2000 m. In Cyprus, this species is represented with an endemic subspecies, *O. e. schlueteri* which is abundantly encountered everywhere of the island (Darevsky & Beutler, 1981; Oseneegg, 1989; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al*, 1996a).

9.5. Family: Scincidae

***Ablepharus budaki* Göçmen, Kumlutaş & Tosunoğlu, 1996 (Budak's Snake-eyed Skink)**

Identification: A slim, glossy skink with a total length up to 6-12 cm. Rostral does not contact external nares. Nasal plate complete, not split; the ear opening is so evidently big (0.4-0.5 mm diameter) that, it can be seen with the naked eye and it is situated partially at the neck. The number of vertical rows of scales between the masseteric and the ear opening changes (3-4, usually 3); Fused eyelids form a transparent capsule over the eye. no row of small scales forming a ring around the eye. 18-21 (average 20) rows of smooth, similar body scales around mid-trunk.

The dorsum is bronze, dark brown or grayish green; the scales may be rimmed in golden and overlaid with black lines. The flanks usually with a wide dark brown band (Temporal Band); below this, a dirty white subtemporal band extends up to the ear opening (in *Cyprus specimens*) or beyond the ear opening towards the flanks (in *Turkey specimens*) from the rostral plate. The ventral side of the body is blackish-bluish gray. During the breeding period, particularly in males and juveniles the venter is coloured from light orange to dark red: usually only the trunk venter or all of the ventral side, except the gular region, or only under the tail is coloured. In juveniles this colouration gradually increases and becomes brighter under and over the tail from the vent through its tip.

Habitat & Biology: Lives in open spaces with short bushy plants and maquis or sparse trees; hides under stones and leaves. Feeds on small insects and molluscs. Not a swift skink with very short limbs, but can quickly disappear in undergrowth with its slim and slippery body. A female lays 2-5 eggs

Distribution: Its range includes Cyprus, Turkey, Lebanon and Israel; with a vertical distribution to 2000 m. In Cyprus, the eastern Mediterranean region of Turkey, Lebanon and Israel, it is represented with the nominate subspecies, *A. budaki budaki* (Göçmen *et al.*, 1996b; Schmidler, 1997).

***Chalcides ocellatus* (Forskal, 1775) (Ocellated Skink, “Bizaska”)**

Identification: A rather stout, thick necked glossy skink with a total length up to 20 cm. Rostral in contact with external nares; a transparent disc in lower eyelid; ear opening more or less distinct. 28-32 rows of smooth or slightly ridged scales around mid-trunk. The dorsum is light brown or gray, overlaid by blackish dark spots with white centers arranged in irregular cross-bands. The venter is immaculate, dirty white.

Habitat & Biology: Typically found in sandy-pebbly places near beaches, grassy-scrubby slopes in lowlands and hides in crevices of stone walls or in holes in the ground; may also burrow swiftly in sand. Utilizes short and relatively weak limbs during slow motion, but also uses the agile, snake like movements of its body during more speedy locomotion. Easy to find near bush roots in loose sand, feeding on spiders, insects and their larvae. An ovoviparous species, females give birth to 2-10 young.

Distribution: Its range includes N Africa, some Mediterranean islands, including Cyprus and W Asia with a vertical distribution to 1200 m. It is represented with the nominate subspecies,

Chalcides ocellatus ocellatus in Cyprus and adjacent mainland (Pasteur, 1981; Mermer, 1997; Mermer *et al.*, 1997; Baran & Atatür, 1998) and encountered in Messoaria frequently in Northern Cyprus (Göçmen *et al.*, 1996a; Mermer *et al.*, 1997).

***Eumeces schneideri* (Daudin, 1802) (Schneider's Skink)**

Identification: A large, stout skink with a total length up to 42 cm. Rostral does not contact external nares; the lower eyelid with scales; ear opening big and oval shaped with 3-6 triangular shaped scales at anterior edge. Usually 24 or 26, rarely 22 or 28 rows of smooth body scales around mid-trunk. In adults, the dorsum changes from brown to gray or yellowish-brown with reddish or yellowish spots. A striking longitudinal yellow band usually present on the flanks. The venter is light yellow.

Habitat & Biology: Inhabits bushy open places with rocky substrates, and gardens. Hides under stones, in holes and burrows dug by itself or other burrowing animals. Feeds on insects, other invertebrates and lizards. A female lays 6-20 eggs.

Distribution: Its range extends from N Africa, Anatolia, Cyprus Island to W and Middle Asia with a vertical distribution to 1800 m. In Cyprus, the nominate race, ***E. schneideri schneideri*** (Doudin, 1802), an endemic subspecies, lives. This species faces a serious threat of extinction in the island. A specimen from Northern Cyprus was caught by Mr. Asaf SENOL (*The Ministry of Environment of Northern Cyprus*) in 1999 (Göçmen & Senol, Unpubl. results).

***Mabuya vittata* (Olivier, 1804) (Banded Skink)**

Identification: Total length up to 20 cm, or slightly longer. More slender bodied than the closely related ***M. aurata***. Nostril within a single plate; nuchal scales keeled; usually 32, rarely 31, 33 or 34 rows of keeled body scales around mid-trunk. The dorsum changes from olive green to brown, with three longitudinal lighter coloured bands, the vertebral band wider than the laterals. Also a light coloured longitudinal stripe on each flank. There may be dark rough maculations between the bands. Some or all of the bands and stripes may be lacking, dorsum homogenously coloured without a pattern. The venter is yellowish-white or light green, without maculations.

Habitat & Biology: Lives in bushy-scrubby and rocky places of open areas or forests, hiding among the roots of bushes or under stones. Feeds on insects. Ovoviviparous, a female gives birth to 1-4 young.

Distribution: Known from N Africa, Turkey and E Mediterranean countries, including Northern and Southern Cyprus; with a vertical distribution to 1000 m. Occurs everywhere in Northern Cyprus (Budak, 1974; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998; Tok *et al.*, 1999).

10. SNAKES IN CYPRUS

10.1. Family: Typhlopidae

***Typhlops vermicularis* Merrem, 1820 (Worm Snake)**

Identification: A slender snake rather like an earthworm. Head inconspicuous, not easily distinguishable from the tail; mouth subterminal; very short tail wide as long, with a small spine at tip. Eyes underneath scales, visible as two small black dots; Rostral plate approximately 1/3 of the head width, reaching up to the level of eyes on top of head; nasal partly divided; preocular present; 4 supralabials. Dorsal and ventral scales quite similar and cycloid shaped, in 21-24 rows around body, a dark spot at the posterior edge of each scale. Total length of the cylindrical snake around 25-35 cm, diameter may up to be 1 cm. The dorsum is pinkish or yellowish-brown; the venter yellowish.

Habitat & Biology: Mainly subterranean, inhabits damp soils or found under stones, fossorially preys on insect larvae and ants. When handled, tries to sting with the small spine at the end of its tail. No detailed data on its breeding biology, a female lays 4-8 eggs.

Distribution: Westwards from Afghanistan, widespread in Cyprus, Turkey, Greece, E Bulgaria, Albania and the southern parts of former Yugoslavia; with a vertical distribution to 1500-1600 m (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998).

10.2. Family: Colubridae

***Coluber jugularis* Linnaeus. 1758 (Large Whip Snake)**

Identification: Head well defined; total length up to 300 cm, being the longest snake of Cyprus. Pupils round. Usually 2 preoculars, the upper one bigger; usually 2, rarely 3 postoculars; usually 8, rarely 7 supralabials. 19 rows of smooth dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals between 189-215 and 99-128 respectively. The dorsum of young gray brown with dun-coloured and black maculations, in adults bright black. Under of head in adults yellowish-red, without maculations. The venter is red with roundish black markings. In young the venter is yellowish-white, with blackish markings only at the edges.

Habitat & Biology: Lives in dry, open places, meadows, rocky river banks, rocky-stony slopes, fields and swamps; can also be seen in gardens, vineyards and cemeteries. Hides under stones and in rodent galleries. Feeds on rodents, birds, chicks and lizards; sometimes even on other snakes. Not poisonous, but bites readily. Usually does not retreat and tries to defend itself by producing a hissing sound. A female lays 7-11 eggs. Quite useful in agricultural pest control, consuming crop-harming rodents.

Distribution: Widespread in Cyprus, Turkey, Syria, Iraq, Lebanon, Jordan and Israel; with a vertical distribution to 1000 m. Occurs in Cyprus anywhere (Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998).

***Coluber cypriensis* Schätti, 1985 (Cyprus Whip Snake)**

Identification: Head well defined, it has a long and slender body reaching in length up to 110 cm. It is an endemic and apparently uncommon species from Cyprus. Generally resembles juveniles of the Large Whip Snake, *Coluber jugularis*. Usually 2 preoculars, the upper one bigger; usually 2 postoculars; usually 8 supralabials; typically 17 rows of smooth dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals vary between 202-204 and 124-132, respectively. The dorsum is black, dark brown or olive-brown with dun-coloured and black maculations, and also a well-defined white ring around the eyes.

Habitat & Biology: This snake species was identified recently and therefore, little information is known about its habitat. It prefers rocky areas covered with vegetation, is a diurnal species and feeds mainly on lizards. It has a relatively large mouth with small sharp teeth without venom. The Budak's Snake-eyed Skink, *Ablepharus budaki* Göçmen *et al.*, 1996 is an appropriate prey for this species. Judging from its body, it must be a good climber.

Distribution: This is another endemic reptile species of Cyprus Island. Occurs in Akamas, the Paphos forest and in a few other areas of the Paphos district. No record from Northern Cyprus yet (Schätti, 1985; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a).

***Coluber najadum* (Eichwald, 1831) (Dahl's Whip Snake, "Arrow Snake")**

Identification: A slender snake with a total length up to 140 cm. Eyes large, with round pupils. 2 preoculars, rarely 1 or 3; 2 postoculars; usually 8, sometimes 9 or 7 supralabials. Usually 19, rarely 17 rows of smooth dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals between 200-236 and 100-140, respectively. The dorsum is gray or bluish-brown anteriorly, yellowish or reddish-

brown posteriorly. Sides of neck with a row of roundish black markings, the rims of which are lighter coloured; these get smaller posteriorly and disappear at the anterior part of the body. The front and back edges of the eyes are surrounded with a thin yellowish band. The venter is immaculate, yellowish-white.

Habitat & Biology: Usually found in dry, stony and bushy places; also seen in gardens, at the edges of cultivated fields and quite near to houses. Can climb on bushes and trees. Feeds on lizards and insects. Very quick moving, keeps anterior part of its body above ground while speeding along, hence nicknamed as “arrow snake”. A poisonless diurnal species, females of which lay 3-5 eggs.

Distribution: Known from Northern Cyprus, the southern parts of the Balkan Peninsula, Turkey, Syria and Iran; with a vertical distribution to 1800 m. First record on the presence of this snake in Cyprus was reported by Boulenger (1910). An alcohol material dated from 1962 collected from K. Kaymakli-Nicosia (Northern Cyprus) is present in the ZDEU (Zoology Department of Ege University, Izmir, Turkey) collection. Recently seen in Lapethos-Kyrenia (Northern Cyprus) by Göçmen in 1996 (Göçmen *et al.*, 1996a). Apparently, this snake species faces a serious threat of extinction in Cyprus as the Schneider’s Skink, *Eumeces schneideri*, the Grass Snake, *Natrix natrix* and the Dwarf Snake, *Eirenis modestus*.

***Coluber nummifer* Reuss, 1834 (Coin Snake)**

Identification: Head large and distinct; total length up to 140 cm. Pupils round. Usually 3 preoculars; usually 2, sometimes 3 and rarely 4 postoculars; usually 9, sometimes 8 or 10 supralabials. 23-25 rows of keeled dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals between 196-214 and 79-89 respectively. The dorsum is yellowish or gray brown, usually with roundish dun-coloured maculations, which sometimes join together. Dark markings on top and sides of head. Flanks with two rows of dark blotches. Dorsal and lateral markings form stripes or lines on tail. The venter is yellowish-white with blackish spots.

Habitat & Biology: Prefers rocky areas with scanty vegetation. Usually feeds on lizards, small mammals, birds and chicks; also on gekkonids, occurring at the earthen roofed houses. A quick moving and readily biting species, but poisonless. A female lays 5-10 eggs.

Distribution: Widespread in Cyprus Island, Syria, Lebanon, Israel, Jordan, Egypt, Turkey and Aegean islands; with a vertical distribution to 2000 m (Göçmen *et al.*, 1996a; Baran & Atatür, 1998).

***Eirenis modestus* (Martin, 1838) (Dwarf Snake)**

Identification: A slender bodied species with a total length up to 70 cm. Pupils round; usually 1 rarely 2 preoculars; 2 postoculars, rarely 1 or 3; 7 supralabials, rarely 8. Usually 17, rarely 19 rows of dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals between 143-189 and 51-81, respectively. The dorsum is yellowish-brown; black blotches on the head and nape distinct in young, not so or completely lacking in mature and old specimens. The dorsum usually immaculate, but in some with more or less dun-coloured markings. The venter is yellowish-white, without maculations.

Habitat & Biology: Lives in rocky areas with sparse vegetation. Shelters under stones. Feeds on insects and spiders, even earthworms etc. A female lays 3-8 eggs.

Distribution: Is widespread in Cyprus, the Caucasus, NW Iran, Turkey, Syria, Lebanon and in some Aegean islands; with a vertical distribution to 2000 m (Schmidler, 1984; Osenege, 1989; Baran & Atatür, 1998). In Cyprus, it is apparently an uncommon species and so, only once was seen in Lapethos-Kyrenia (Northern Cyprus) by Göçmen in 1997.

***Natrix natrix* (Linnaeus, 1758) (Grass Snake)**

Identification: A distinctly slender necked snake, with a total length up to 150 cm. A single preocular, rarely 2; 3 postoculars, rarely 2 or 4; 7 supralabials, rarely 6 or 8. Usually 19, rarely 17 or 18 rows of keeled dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals between 162-184 and 50-80, respectively. The dorsum is gray or buff-brown, rarely black. Over this ground colouration, usually two light coloured longitudinal lines present, but sometimes not distinct or absent. Between and lateral to these lines, black blotches are seen. Yellow half-moons usually distinct at posterolaterals of head. A row of black markings on flanks. The venter is yellowish-white, more or less with black markings.

Habitat & Biology: Prefers grasslands and rocky-stony places close to a water body; also seen in calm waters or streams, in gardens and cultivated fields, barns or houses. When handled does not bite, but secretes an evil smelling liquid from anal gland; sometimes plays dead, lying on back with mouth open. Feeds on frogs and toads, small fish and rodents. A female lays 6-13 eggs, sometimes a lot of eggs are laid in the same nest by more than a few females.

Distribution: Its range extends from Europe, NW Africa towards east to Middle Asia, including Cyprus; with a vertical distribution to 2400 m. It is the rarest snake of Cyprus and, due to its adaptation to aquatic habitats, also the most vulnerable and endangered one. Believed to be

extinct since the sixties (Schmidler, 1984; Oseneegg, 1989; Schätti & Sigg, 1989). Wiedl & Böhme (1992) rediscovered a seemingly intact, reproducing population in the northern foothills of Mt. Troodos (District Nicosia). The subspecific status of this population in the southern part of the Island is not clear. However, among the few voucher specimens of this snake known from Cyprus, there is a record from Gönyeli-Nicosia (Northern Cyprus) (ZDEU 117/1960). This indicates a formerly wide distribution rather than a restriction to higher and therefore cooler elevations. This specimen belongs to *N. n. persa* (Pallas, 1814) (Göçmen *et al.*, 1996a).

***Telescopus fallax* (Fleischmann, 1831) (Cat Snake)**

Identification: A slender necked and broad headed snake with a total length up to 70-80 cm. Eyes small, with vertical pupils. A single preocular; 2 postoculars, rarely 1 or 3; 8 supralabials, sometimes 7 or 9. 19, rarely 21 rows of smooth dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals between 169-243 and 47-78 respectively. The dorsum is gray brown with black maculations, which become faded towards the posterior of body. A dark temporal stripe present. A row of maculations also on flanks. The venter is yellowish-white, with dun-coloured marblings.

Habitat & Biology: Prefers stony areas, sunny rocky slopes, sandy places with bushy plant cover adjacent to roads and ruins. Feeds on lizards and small mammals. Forages at dawn and dusk, killing its prey with venom, then swallowing. Has fangs at back of upper jaw, so not dangerous to man. A female lays 7-8 eggs.

Distribution: Widespread in Cyprus, SW Asia, Balkan countries, Turkey and Aegean islands; with a vertical distribution to 1600 m. It is one of the most frequently encountered snake species in Northern Cyprus and is represented with an endemic subspecies, *T. f. cypriaca* (Baran, 1976; Göçmen *et al.*, 1996a).

***Malpolon monspessulanus* (Hermann, 1804) (Montpellier Snake, “Yellow Snake”)**

Identification: A slender bodied narrow headed snake with a total length up to 200 cm. Eyes large, with a longitudinal depression or groove between them. A single preocular; 2, rarely 3 postoculars; 8, sometimes 9 supralabials. 17 or 19 rows of slightly grooved dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals between 155-190 and 67-102, respectively. The dorsum of adults greenish-gray brown and without maculations; in young, gray or brown, with small blackish blotches, the edges of which are lined in white. The venter is whitish or yellowish-white, with black or gray spots.

Habitat & Biology: Prefers open, sparsely vegetated, rocky and dry habitats, also seen around irrigation ditches in gardens. Feeds on lizards, small mammals and birds. Prey animals are killed within minutes by its venom, however its fangs are small and at back of upper jaw, so not very effective on humans, but still can produce numbing, stiffness and swelling. A female lays 4-12 eggs.

Distribution: Its range includes Cyprus, S Europe, Turkey, N Africa and W Asia; with a vertical distribution to 1500 m. In Cyprus, can be encountered everywhere. The race inhabited in Cyprus and adjacent mainlands is *M. m. insignitus* (Geoffroy-St. Hilaire, 1827) (Oseneegg, 1989; Schätti & Sigg, 1989; Böhme & Wiedl, 1994; Baran & Atatür, 1998).

10.3. Family: Viperidae

Vipera lebetina (Linnaeus, 1758) (Blunt-nosed Viper, “Batsalli, Deaf Snake”)

Identification: A stout snake with a total length up to 130-180 cm, the most stout and dangerous snake species of Cyprus. Top of the head covered with small, keeled scales, including over the eyes. Pupils vertical; the ring of scales around the eyes consists of 14-18 scales. Usually 3, rarely 2 rows of scales between eyes and supralabials. 10 supralabials, sometimes 9 or 11. 25, rarely 27 rows of keeled dorsal scales at mid-body. Ventrals and subcaudals between 155-180 and 35-58 respectively. The dorsum is gray or dun-brown, usually with distinct large blackish maculations, which are sometimes two pieced, and their edges surrounded with dun-coloured bands, their middles brick-red. Temporal stripes faded; a row of dark maculations on flanks. The venter is slightly pinkish-yellow or white, with black spots.

Habitat & Biology: Frequents flat meadows or pastures without trees and rocky places; seen also in ruins, cultivated fields and gardens. Largely nocturnal, feeds on small rodents, birds, lizards and snakes; swallowing its prey after striking and killing it. A poisonous species with a venom which may be dangerous to man, or fatal if not treated, but does not strike if not disturbed. The ovoviparous females give birth to 5-7 young.

Distribution: Its range includes Cyprus, N Africa, Cyclades, Turkey, W and Middle Asia; with a vertical distribution to 2000 m. This venomous snake species of Northern Cyprus, is frequently seen in the vicinity of Geçitköy (Panagra), Karsiyaka (Vasilia) and Lapta (Lapethos) (District Kyrenia) and also in Karpaz District. It is represented with the nominate race, *V. lebetina lebetina* which is an endemic subspecies for Cyprus (Oseneegg, 1989; Schätti & Sigg, 1989; Böhme & Wiedl, 1994; Göçmen *et al.*, 1996a). Böhme & Wiedl (1994) detected a specimen from the vicinity of Paphos, which had a markedly raised superciliary edge on the right side only, forming a small but distinct, anterodorsally-directed “horn”.

11. LEVHALAR (PLATES)

LEVHA (PLATE) 1

- Şekil 7: Erkek **Bufo viridis**, Gönyeli (Lefkoşe), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 7: A male Bufo viridis specimen from Geçitköy (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 8: Dişi **Bufo viridis**, Geçitköy (Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 8: A female Bufo viridis specimen from Geçitköy (Kyrenia), photo by B. Göçmen
- Şekil 9: Geçitköy Göleti'nden (Girne) bir görünüş, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 9: A view from Geçitköy Lakelet (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 10: **Hyla savignyi**, Geçitköy (Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 10: A Hyla savignyi specimen from Geçitköy (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 11: Geçitköy Göleti (Girne) civarından **Hyla savignyi**'nin bulunduğu bir habitat, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 11: A habitat from the vicinity of Geçitköy Lakelet (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 12: **Rana ridibunda**, Gönyeli (Lefkoşe), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 12: A Rana ridibunda specimen from Gönyeli (Nicosia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 13: Gönyeli Göleti'nden (Lefkoşe) bir görünüş, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 13: A view from Gönyeli Lakelet (Nicosia), photo B. Göçmen.
- Şekil 14: Dişi bir **Mauremys caspica**, Kanlı Dere (Küçük Kaymaklı, Lefkoşe), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 14: A female Mauremys caspica from Kanlı Dere (Küçük Kaymaklı, Nicosia), photo by B. Göçmen.

LEVHA (PLATE) 2

- Şekil 15: Şekil 14'deki örnekten detaylanmış bir görüntü, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 15: A head detail of the former specimen, photo by B. Göçmen.
- Şekil 16: **Caretta caretta**, 3.5 yaşında genç bir birey, fotoğraf M. K. Atatür.
Figure 16: A 3.5 years old Caretta caretta specimen, photo by M. K. Atatür.
- Şekil 17: **Chelonia mydas**, 3.5 yaşında genç bir birey, fotoğraf M. K. Atatür.
Figure 17: A 3.5 years old Chelonia mydas specimen, photo by M. K. Atatür.
- Şekil 18: **Cyrtopodion kotschyi**, Lapta (Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 18: A Cyrtopodion kotschyi specimen from Lapethos (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 19: **Hemidactylus turcicus** (Massimo Capula, 1990'dan: Amphibians & Reptiles, Macdonald Orbis, London, 256 pp).
Figure 19: A Hemidactylus turcicus specimen (from Massimo Capula, 1990: Amphibians & Reptiles, Macdonald Orbis, London, 256pp).
- Şekil 20: Erkek **Laudakia stellio**, Lapta (Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 20: A male Laudakia stellio specimen from Lapethos (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 21: **Chamaeleo chamaeleon**, Tepebaşı (Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 21: A Chamaeleo chamaeleon specimen from Tepebasi (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 22: **Acanthodactylus schreiberi** (üstte Juvenil ve altta ergin erkek örnek), Salamis (Magosa), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 22: Acanthodactylus schreiberi specimens (juvenile-top and adult male-botom) from Salamis (Famagusta), photo by B. Göçmen.

LEVHA (PLATE) 3

- Şekil 23: Erkek **Lacerta troodica** (Lapta, Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 23: A male Lacerta troodica specimen from Lapethos (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 24: Lapta'dan (Girne) bir **Lacerta troodica**, **Laudakia stellio**, **Hemidactylus turcicus** ve **Cyrtopodion kotschyi** habitatı, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 24: A habitat of Lacerta troodica, Laudakia stellio, Hemidactylus turcicus and Cyrtopodion kotschyi from Lapethos (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 25: Dişi **Ophisops elegans** örneği, Gönyeli (Lefkoşe), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 25: A female Ophisops elegans specimen from Gönyeli (Nicosia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 26: Erkek **Ophisops elegans** örneği, Lapta (Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 26: A male Ophisops elegans specimen from Lapethos (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 27: Lapta (Girne) deniz kıyısından bir **Ophisops elegans** biyotopu, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 27: A habitat of Ophisops elegans from the coast of Lapethos (Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 28: **Ablepharus budaki** (Holotip), Adatepe Mahallesi (Lapta, Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 28: An Ablepharus budaki specimen (Holotype) from Adatepe (Lapethos, Kyrenia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 29: Dipkarpaz yolunda (Karpaz Bölgesi, Magosa) **Ablepharus budaki**, **Chalcides ocellatus** ve **Coluber nummifer** biyotopu, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 29: A habitat of Ablepharus budaki, Chalcides ocellatus and Coluber nummifer from Dipkarpaz Road (Karpaz District, Famagusta), photo by B. Göçmen.
- Şekil 30: **Chalcides ocellatus**, Bostancı (Güzelyurt, Lefkoşe), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 30: A Chalcides ocellatus specimen from Bostancı (Güzelyurt, Nicosia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 31: Geçitköy (Girne) civarından **Chalcides ocellatus**, **Acanthodactylus schreiberi** ve **Coluber jugularis** biyotopu, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 31: A biotope of Chalcides ocellatus, Acanthodactylus schreiberi and Coluber jugularis from Geçitköy (Kyrenia), photo by B. Göçmen.

LEVHA (PLATE) 4

- Şekil 32: Erkek **Eumeces schneideri**, fotoğraf A. Senol (Kuzey Kıbrıs Çevre Bakanlığı, Çevre-Koruma Dairesi).
Figure 32: A male Eumeces schneideri specimen, photo by A. Senol (The Ministry of Environment, Northern Cyprus).
- Şekil 33: Ergin bir **Mabuya vittata** örneği, Yayla (=Kumköy) (Lefkoşe), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 33: An adult Mabuya vittata specimen from Yayla (=Kumköy) (Nicosia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 34: Genç **Mabuya vittata** örneği, Yayla(=Kumköy) (Lefkoşe), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 34: A young Mabuya vittata specimen from Yayla(=Kumköy) (Nicosia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 35: Toprak Solucanını andıracak şekilde grup halinde **Typhlops vermicularis** örnekleri, fotoğraf M. K. Atatür.
Figure 35: Typhlops vermicularis specimens, photo by M. K. Atatür.
- Şekil 36: Gönyeli'den (Lefkoşe) bir **Typhlops vermicularis** örneği, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 36: A Typhlops vermicularis specimen from Gönyeli (Nicosia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 37: Ergin bir **Coluber jugularis** örneği, fotoğraf M. K. Atatür.
Figure 37: An adult Coluber jugularis specimen, photo by M. K. Atatür.
- Şekil 38: Ergin bir **Coluber jugularis** örneğinin baş kısmı, Gönyeli (Lefkoşe), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 38: Head of an adult Coluber jugularis specimen from Gönyeli (Nicosia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 39: Genç **Coluber jugularis** örneği, fotoğraf S. C. Anderson (Leviton et. al., 1992'den).

Figure 39: A juvenile **Coluber jugularis** specimen, photo by S. C. Anderson (from Leviton et. al., 1992).

- Şekil 40: Güney Kıbrıs'tan bir **Coluber cypriensis** örneği, fotoğraf Teschner (Schätti & Sigg, 1989'dan).
Figure 40: A **Coluber cypriensis** specimen from Southern Cyprus, photo by Teschner (from Schätti & Sigg, 1989).
- Şekil 41: Bir **Coluber cypriensis**(Güney Kıbrıs) örneğinin baş kısmı, fotoğraf A. Demetropoulos (<http://www.cosmosnet.net/cyprus/explore/3snake.htm> den).
Figure 41: Head of a **Coluber cypriensis** from Southern Cyprus, photo by A. Demetropoulos (from <http://www.cosmosnet.net/cyprus/explore/3snake.htm>).

LEVHA (PLATE) 5

- Şekil 42: **Coluber najadum**, fotoğraf S. Üçüncü.
Figure 42: A **Coluber najadum** specimen, photo by S. Üçüncü.
- Şekil 43: **Coluber nummifer**, fotoğraf M. K. Atatür.
Figure 43: A **Coluber nummifer** specimen, photo by M. K. Atatür.
- Şekil 44: **Eirenis modestus**'a ait bir ergin(solda) ve bir genç (sağda) örnek, fotoğraf M. K. Atatür.
Figure 44: An adult and a juvenile specimen of **Eirenis modestus**, photo by M. K. Atatür.
- Şekil 45: **Natrix natrix**, fotoğraf S. Üçüncü.
Figure 45: A **Natrix natrix** specimen, photo by S. Üçüncü.
- Şekil 46: Gönyeli'den (Lefkoşe) bir **Telescopus fallax** örneği, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 46: A **Telescopus fallax** specimen from Gönyeli (Nicosia), photo by B. Göçmen.
- Şekil 47: Şekil 46'daki örnekten detay, fotoğraf B. Göçmen.
Figure 47: A detail from the specimen in fig. 46, photo by B. Göçmen.
- Şekil 48: **Malpolon monspessulanus**, fotoğraf B. Schätti (Schätti & Sigg, 1989'dan).
Figure 48: A **Malpolon monspessulanus** specimen, photo by B. Schätti (from Schätti & Sigg, 1989).
- Şekil 49: **Vipera lebetina**, Geçitköy (Girne), fotoğraf B. Göçmen.
Figure 49: A **Vipera lebetina** specimen from Geçitköy (Kyrenia), photo by B. Göçmen.

LEVHA (PLATE) 1

LEVHA (PLATE) 2

LEVHA (PLATE) 3

LEVHA (PLATE) 4

LEVHA (PLATE) 5

12. KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Arıkan, H., On a New Form of *Rana ridibunda* (Anura: Ranidae) from Turkey. İst. Üniv. Fen Fak. Bio. Der., 53: 81-87, 1988.
2. Arıkan, H., Özeti, N., Çevik, İ. E. ve Tosunoğlu, M., *Rana ridibunda caralitana* (Anura: Ranidae)' nin Göller Bölgesinde Dağılışı. Tr. J. of Zool., 18: 141-145, 1994.
3. Arnold, E. N. & Burton, J. A., A Field Guide to the Reptiles and Amphibians of Britain and Europe. Collins, Grafton Street, London, 272 pp., 1978.
4. Baran, i., Türkiye Yılanlarının Taksonomik Revizyonu ve Coğrafik Dağılımları. TBTAK Yayınları, No:309, T. B. A. G. Seri No:9, Ankara.1976.
5. Baran, İ., Türkiye'de Scincidae Familyası Türlerinin Taksonomisi. Doğa Bil. Der., 1:217-223, 1977.
6. Baran, İ. ve Budak, A., Anadolu'dan Yeni Bir *Ophisops elegans* (Lacertidae, Reptilia) Formu Hakkında. E. Ü. Fen Fak. Der. Ser. B, 2 (2): 185-192, 1978.
7. Baran, İ., Batı ve Güney Anadolu'da Yaşayan *Ophisops elegans* Populasyonlarının Taksonomik Durumu. Doğa Bil. Der., 6: 19-26, 1982.
8. Baran, İ. und Gruber, U., Taxonomische Untersuchungen an Türkischen Gekkoniden. Spixiana ,2: 109-138 München, 1982.
9. Baran, İ. ve Öz. M., Anadolu *Agama stellio* (Agamidae: Reptilia) Populasyonlarının Taksonomik Araştırılması. Doğa Bil. Der., Ser. A, 9: 161-169, 1985.
10. Baran, I and Atatür, M. K., Turkish Herpetofauna (Amphibians and Reptiles). Turkish Republic Ministry of Environment Publications, resolution no: 97/17, 214 pp.
11. Başoğlu, M. ve Baran, İ., Türkiye Sürüngenleri Kısım 1. Kaplumbağa ve Kertenkeleler. E. Ü. Fen Fak. Kitaplar Ser. No: 76. Bornova-İzmir, 1977.
12. Başoğlu, M. ve Baran, İ., Türkiye Sürüngenleri. Kısım 2. Yılanlar. E. Ü. Fen Fak. Kitaplar Ser. No:81, Bornova-İzmir, 1980.
13. Bischoff, W. und Schmidler, J. F., Ergebnisse Zweier Lacertiden-Exkursionen nach Syrien. Die Eidechse, Jg. 5, 12:4-22, 1994.
14. Böhme, W. and Wiedl, H., Status and Zoogeography of the Herpetofauna of Cyprus with Taxonomic and Natural History Notes on Selected Species (Genera *Rana*, *Coluber*, *Natrix*, *Vipera*). Amphibia and Reptilia. Zool. Mid. East, 10:31-52, 1994.
15. Boulenger, G. A., A list of the Reptiles and Batrachians of Cyprus. Bull. Cypr. Nat. Hist. Soc.,1:1-3, 1910.
16. Boulenger, G. A., Monograph of the Lacertidae. Vol. 2. Johnson Reprint Company Ltd., London, 1921.
17. Budak, A. ve Göçmen, B., Kuzey Kıbrıs *Lacerta laevis* Gray, 1838 (Sauria: Lacertidae) Önekleri Hakkında. Doğa Tr. J. of Zoology, 19 (2):1-15 (1995).
18. Budak, A., Türkiye'de *Mabuya vittata* (Scincidae: Lacertilia)'nın Bireysel ve Coğrafi Varyasyonu Üzerinde Araştırmalar. E. Ü. Fen Fak. İlimi Rap. Ser., No.162: 1-24, 1974.
19. Budak, A., Anadolu'da Yaşayan *Lacerta laevis*, *Lacerta danfordi* ve *Lacerta anatolica*'nın Taksonomik Durumları ve Coğrafik Yayılışları Üzerinde Araştırmalar. E. Ü. Fen Fak. İlimi Rap. Ser. No. 214:1-59, 1976.
20. Daan, S., Variation and taxonomy of the Hardun *Agama stellio* (Linnaeus, 1738) (Reptilia, Agamidae). Beaufortia Zool. Mus. Univ. Amsterdam, 172 (14):109-134, 1967.
21. Darevsky, I. S. und Beutler, A., *Ophisops elegans* Ménériés 1832- Schlangenaue. -In: Böhme, W. (Ed.): Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas,1(1): 461-477, 1981.

22. Demetropoulos, A. and Lambert, M., Herpetology in Cyprus. British Herpetological Society Bulletin, 2: 24-26, 1986.
23. Eiselt, J., Ergebnisse zoologischer Sammelreisen in der Türkei Bemerkenswerte Funde von Reptilien, II. Ann. Naturhistor. Mus. Wien., 80:803-814, 1976.
24. Eiselt, J. und Schmidler, J. F., Der *Lacerta danfordi* - Komplex. Spixiana 9(3):289-328, 1986.
25. Flindt, R. and Hemmer, H., Über Bufo viridis im Vorderen Orient. Senckenbergiana biologica, 49: 99-109, 1968.
26. Flindt, R. and Hemmer, H., Kreuzungsversuche mit Bufo calamita, Bufo viridis viridis und Bufo viridis arabicus (Amphibia, Bufonidae). Salamandra, 6: 94-98, 1970.
27. Fuhn, I. E., Über die unterarten von *Ablepharus kitaibelii* (Bibron and Bory de St. Vincent, 1933) (Sauria; Scincidae). Vesnik Cs. Spol. Zool. (Acta Soc. Zool. Bohemoslov), 34(1):9-17, 1970.
28. Franzen, M., Erstnachweis von *Acanthodactylus schreiberi schreiberi* Boulenger, 1879 für die Türkei. Herpetozoa, 11 (1/2): 27-36, 1998.
29. Göçmen, B., Tok, C. V., Kaya, U. ve Tosunoğlu, M., Kuzey Kıbrıs Herpetofaunası Hakkında Bir Ön Çalışma Raporu. Doğa-Tr. J. of Zoology, 20 (Ek Sayı): 161-176, 1996a.
30. Göçmen, B., Kumlutaş, Y. and Tosunoğlu, M., A New Subspecies, *Ablepharus kitaibelii* (Bibron & Bory, 1833) *budaki* n. ssp. (Sauria: Scincidae) From the Turkish Republic of Northern Cyprus. Doğa-Tr. J. of Zoology, 20: 397-405, 1996b.
31. Hillenius, D., Notes on chameleons V. The chameleons of North Africa and adjacent countries, *Chamaeleo chamaeleon* (Linnaeus) (Sauria: Chamaeleonidae). Beaufortia, 28 (345): 37-55.
32. Hoofien, J.H., Contributions to the Herpetofauna of Mount Hermon No. II on Some Lacertids and Colubrids. Israel J. Zool., 17: 199 - 204, 1968.
33. Hoofien, J.H., A Note on the Wall Lizard of Petra, Transjordan. Israel J. Zool., 18: 39 - 40, 1969.
34. Hoofien, J.H., Sivan, N. and Werner, Y. L., Deletion of *Lacerta danfordi* (Reptilia: Lacertidae) from the Herpetofaunal List of Petra (Jordan) and Mt. Hermon, with Zoogeographical Implication. Israel J. Zool., 37:95-105, 1990.
35. Kumlutaş, Y., Anadolu'da *Ablepharus kitaibelii* (Sauria: Scincidae)'nin Bireysel ve Coğrafi Varyasyonu Üzerinde Araştırmalar. Doğa-Tr. J. of Zoology 17: 103-115, 1993.
36. Kumlutaş, Y., Tosunoğlu, M. ve Göçmen, B., Karadeniz Bölgesi *Rana ridibunda* (Anura: Ranidae) Populasyonları Üzerinde Morfolojik Araştırma. Doğa-Tr. J. of Zoology, 23 (Turk. Supl. 3): 801-806, 1999.
37. Leviton, A. E., Gibbs, J. H., Heal, E. and Dawson, C. E., Standards in Herpetology and Ichthyology. Part 1. Standard Symbolic Codes for Institutional Resource Collection in Herpetology and Ichthyology. Copeia, 3: 802-832, 1985.
38. Leviton, A.E., Anderson, S.C., Adler, K. and Minton, S.A., Handbook to Middle East Amphibians and Reptiles. Contr. Herpetol., 8, Oxford, Ohio, 1992.
39. Mermer, A., Anadolu'da Yaşayan *Chalcides ocellatus* (Sauria: Scincidae) Üzerinde Taksonomik ve Biyolojik Araştırmalar. Doğa Tr. J. of Zoology (Baskıda).
40. Mermer, A., Göçmen, B. ve Tok, C. V., Kuzey Kıbrıs *Chalcides ocellatus* Forskal, 1775 (Sauria: Scincidae) Örnekleri Hakkında. Doğa-Tr. J. of Zoology, 20 (Ek Sayı): 265-269, 1996.
41. Müller, L. und Wettstein, O., Amphibien und Reptilien vom Libanon. SB. Akad. Wiss. Wien, mathem.-naturw. Kl., Abt. 1, 142: 135 -144, 1933.
42. Müller, L. und Wettstein, O., Über eine neue *Lacerta*-Form aus dem Libanon. Zool. Anz., 98 : 218 - 223, 1932.

43. Osenege, K., Die Amphibien und Reptilien der Insel Zypern. Univ. of Bonn (The thesis of M. Sc.), 1989.
44. Pasteur, G., A Survey of the Species Groups of the Old World Scincid Genus **Chalcides**. J. Herpetol., 15 (1): 1-16, 1981.
45. Schätti, B. und Sigg, H., Die herpetofauna der Insel Zypern. Teil 1. Die herpetologische Ergorschung / Amphibien Herpetofauna. 11(61): 9-18, 1989.
46. Schätti, B. und Sigg, H., Die herpetofauna der Insel Zypern. Teil 2. Schildkröten, Echsen und Schlangen, Herpetofauna 11(62): 15-26, 1989.
47. Schätti, B., Eine neue Zornnatter aus Zypern, **Coluber cypriensis** n. sp. (Reptilia, Serpentes, Colubridae) Revue suisse Zool., 92 (2):471-477, 1985.
48. Schmidtler, J. F., Zur Bestandsituation der Amphibien und hydrophilen Reptilien aus der Insel Zypern. Salamandra, 20(1):43-49, 1984.
49. Schmidtler, J. F., Die **Ablepharus kitaibelii**-Gruppe in Süd-Anatolien und benachbarten Gebieten (Squamata: Sauria: Scincidae). Herpetozoa, 10 (1/2): 35-63, 1997.
50. Schmidtler, J. F., Verbreitungsstrukturen der Herpetofauna im Taurus-Gebirge, Türkei (Amphibia; Reptilia). Faunistische Abhandlungen Statliches Museum für Tierkunde Dresden, Contributions to A "Herpetologia Arabica", 21 (suppl.), Nr. 13: 133-148, 1998.
51. Schneider, H. and Nevo, E., Bio-Acoustic Study of the Yellow-lemon Treefrog, **Hyla arborea savignyi** Audoin. Zool. Jb. Physiol. , 76:497-506, 1972.
52. Schneider, H., Sinch, U. and Nevo, E., The Lake Frogs in Israil Represent a New Species. Zool. Anz., 228 (1/2):97-106, 1992.
53. Tok, V., Reşadiye (Datça) Yarımadası Herpetofaunası Üzerinde Taksonomik ve Biyolojik Araştırmalar, E. Ü. Fen Bil. Enst., Bornova-İzmir (Doktora Tezi), 1993.
54. Tok, C. V., Göçmen, B. ve Mermer, A., Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti **Mabuya vittata** (Şeritli Kertenkele) (Sauria: Scincidae) Örnekleri Hakkında. *Doğa-Tr. J. of Zoology*, 23 (Turk. Supl. 2): 583-589, 1999.
55. Tosunoğlu, M., Göçmen, B., Taşkavak, E. & Budak, A., A Serological Comparison of the Populations of the **Lacerta laevis** Complex in Northern Cyprus and Southern Turkey. *Zoology in the Midle East*, 19: 117-122, 1999.
56. Werner, F., Das Tierreich, Chamaeleontidae. Königl Preub. Acad. der Wissens. zu Berlin, H. 27, s. 52 (Autorisierter Neudruck Weinheim Verlag Von J. Cramer, 1966), 1911.
57. Werner, F., Reptiles from Mount Troodos, Cyprus. *Proc. Zool. Soc. London*. 3: 655-658. 1936.
58. Wiedl, H. und Böhme, W., Wiederentdeckung der Ringelnatter (**Natrix natrix** ssp.?) auf Zypern-vorläufiger Bericht. Herpetofauna, 14 (80): 6-10, 1992.

13. DİZİN (INDEX)

-A-***Ablepharus budaki*** 1, 2, 18, 22, 27, 43, 44, 47, 53***A. b. budaki*** 18, 44***Ablepharus kitaibelii*** 1, 27***A. k. budaki*** 1, 2, 27***A. k. chernovi*** 1, 27***A. k. kitaibelii*** 1, 27***Acanthodactylus schreiberi*** 15, 41, 52, 53***A. s. schreiberi*** 16, 41***A. s. syriacus*** 16, 41

Agamidae 14, 40

-B-

Bataguridae 12, 37

Bufo bufo 10, 35***Bufo viridis*** 1, 3, 10, 27, 29, 35, 52***B. v. arabicus*** 10, 35

Bufonidae 10, 35

-C-***Caretta caretta*** 12, 13, 38, 52***Chalcides ocellatus*** 18, 44, 45, 53***C. o. ocellatus*** 19, 45***Chamaeleo chamaeleon*** 1, 15, 27, 40, 52***C. c. recticrista*** 1, 15, 27, 41***C. c. chamaeleon*** 15, 41

Chamaeleontidae 15, 40

Cheloniidae 12, 38

Chelonia mydas 13, 38, 52***Coluber cypriensis*** 1, 21, 27, 47, 54***Coluber jugularis*** 7, 21, 32, 46, 47, 53, 54***Coluber najadum*** 2, 22, 28, 47, 54***Coluber nummifer*** 22, 48, 53, 54

Colubridae 7, 21, 32, 46

Cyrtopodion kotschy 13, 39, 52, 53***C. k. fitzingeri*** 13, 39**- E, G-*****Eirenis modestus*** 22, 23, 48, 49, 54***Eumeces schneideri*** 19, 22, 45, 53***E. s. schneideri*** 22, 45, 48

Gekkonidae 13, 39

-H-***Heloderma*** 6, 33***Hemidactylus turcicus*** 14, 39, 52, 53***H. t. turcicus*** 14, 39***Hyla arborea*** 10, 36***Hyla savignyi*** 10, 36, 52

Hylidae 10, 36

- L, M, N-***Lacerta laevis*** 1, 16, 27, 42***L. l. kulzeri*** 16, 17, 42***L. l. laevis*** 1, 16, 17, 27, 42***Lacerta troodica*** 1, 16, 17, 27, 42, 53

Lacertidae 15, 41

Laudakia stellio 14, 40, 52, 53***L. s. cypriaca*** 14, 40***Mabuya aurata*** 19, 45***Mabuya vittata*** 19, 45, 53***Malpolon monspessulanus*** 8, 25, 33, 50, 54***M. m. insignitus*** 25, 51***Mauremys caspica*** 12, 37, 52***M. c. rivulata*** 12, 37***Natrix natrix*** 1, 2, 22, 23, 27, 48, 49, 50, 54***N. n. persa*** 24, 50**-O, R-*****Ophisaurus apodus*** 6, 33***Ophisops elegans*** 1, 17, 27, 43, 53***O. e. schlueteri*** 17, 43***Rana ridibunda*** 1, 11, 27, 36, 37, 52***Rana levantina*** 1, 11, 36, 37

Ranidae 11, 36

-S, T-

Scincidae 18, 43

Telescopus fallax 1, 8, 24, 25, 27, 33, 50, 54***T. f. cypriaca*** 25, 50

Typhlopidae 7, 20, 32, 46

Typhlops vermicularis 7, 20, 32, 46, 53**-V-*****Vipera lebetina*** 1, 7, 8, 25, 26, 32, 51, 54***V. l. lebetina*** 26, 34, 51

Viperidae 7, 25, 32, 51